

ওচৰলৈ কোনোবা আহিলেই শৰীৰৰ পৰা ভাল নলগা, সংমিশ্ৰিত, অস্বস্তিকৰ গোল্ল এটা ওলাই সমীপবৰ্তী লোকজনক যেন বিবস্ত্ৰ কৰিব, এনে এটা ভাৱে দেৱলক সদায়েই আড়ষ্ট আৰু সংকুচিত কৰি ৰাখে। চুলিৰ পৰা মুখৰ আগলৈকে দেৱল বৰকাকতি ইমান বেছি চাফচিকুণ আৰু পৰিপাটী যে সাত শতকৰেও দেৱলৰ শৰীৰত কণমানো ভাল নলগা গোল্ল আছে বুলি কব নোৱাৰে। অথচ তেনে আশংকাত প্ৰায়েই দেৱলৰ মনটো লাজ আৰু অস্বস্তিৰে পৰিপূৰ্ণ হৈ পৰে। দেৱলৰ এনে লাগে, তেওঁৰ শৰীৰৰ বন্ধে বন্ধে এতিয়াও যেন ঘামত তিতা কাপোৰ, মূৰত লোৱা মিঠাতেল,

কেঁচাখৰিৰ ধোঁৱা, নভজাকৈ লফাশাকৰ টেঙাত দিয়া গৰৈমাছ ইত্যাদি অসহকৰ সানমিহলি গোল্ল এটা জীণ গৈ আছে। সেই কৰ্মকৰ অনুভূতিয়ে দেৱলৰ বৰ্তমান জীৱনৰ সামান্যতম আনন্দৰ বেশটোও নুমুৱাই দিব খোজে।

প্ৰত্যেকবেই পোৱাতকৈ নোপোৱাৰ তালিকাখন দীৰ্ঘ। দেৱলৰো। জনা হোৱাৰে পৰাই দেৱলে অভাৱৰ লগত যুঁজিছে। দেউতাকক দেৱলৰ মনত নপৰে। ককায়েকৰ আছিল এখন পান-বিড়ি-চিগাৰেটৰ দোকান। অনাহাৰ অনিদ্ৰাই দিনে দিনে শৰীৰৰ বস শুহি নিয়া

গাভৰু কালতে বুঢ়ী বুঢ়ী লগা হুজুৰী বায়েক আছিল। অভাৱক অভাৱ বুলি গণ্য নকৰি, তিনিসাজ নোখোৱাকৈ যত্নবৎ কাম কৰিব পৰা মাকৰ শৰীৰত নাবীদেহৰ সামান্যতম কোমলতাও নাছিল। তেওঁলোকৰ একেটা ঘৰবে এচুকৰ চৌকাত কেঁচা খৰি ফুঁৱাই ফুঁৱাই মাকে বাৰেমিহলি শাকৰ বিষাদ জোল বান্ধিছিল, অ'ত ত'ত থকা তিনিখন ফটাকেথা—ধানখেদৰ মাজত পাচটা যত্নবৎ জীৱনে ধুক ধুক কৰিছিল। ইমান ধুমুহাৰ মাজতো দেৱলে আশাৰ প্ৰদীপৰ শিখাটি সযত্নে বক্ষা কৰিছিল।

নিয়মিতভাৱে দেৱলে স্কুললৈ অহা-যোৱা কৰিছিল। শিক্ষকে সমাস কাক বোলে অথবা পানীপথৰ তৃতীয় যুদ্ধ কোন চনত হৈছিল যিয়েই প্ৰশ্ন নোসোধক, অস্বস্তিত দেৱল জ্বৰে ঘামে ঘামি উঠিছিল। সেই অস্বস্তি প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিব নোৱাৰাৰ বাবে নহয়; দেৱলৰ সেই সময়ত এনে লাগিছিল তেওঁলৈ চাই শ্ৰেণীটোৰ প্ৰত্যেক-জন ল'ৰাই যেন ফিচিঙা-ফিচিঙি কৰিছে। সিহঁতে যেন মুখ দেখিয়েই গম পাইছে, বাতপুৰাবে পৰা দেৱলে একোকে খোৱা নাই। সিহঁতৰ নাকত যেন তেওঁৰ দেহৰ অস্বস্তিকৰ, সংমিশ্ৰিত গোকটো লাগিছেগৈ। তেনে অৱস্থাত দেৱল পিঠিত গছক পৰা কেবেলুৱাৰ দৰে থৰ পৰি গৈছিল। তেওঁৰ অস্বস্তিপালিত শৰীৰৰ আঁহে আঁহে আজিও যেন লাগি আছে সেমেকা বিছনা, ঘৰভৰ্ত্তি ধোঁৱা, মাটিকাতুৰী মানিমুনিৰ তেলহীন আঞ্জা, সপ্তাহৰ মূৰতো তেল-চাবোনৰ স্পৰ্শ নোপোৱা শৰীৰ ইত্যাদিৰে সানমিহলি দৰিদ্ৰ দৰিদ্ৰ গোক।

এদিন এনে আছিল, দেৱলৰ লগ লগা বাবে গাৱঁৰ ল'ৰাই মাক বাপেকৰ “কিনো ছালছিগা ভিকলুবোৰৰ লগ লাগি ফুৰ” বুলি কদৰ্থনা গুনিছিল। কিন্তু এতিয়া তেওঁ গাৱঁলৈ গলে স্বয়ং মৌজাদাবেও নিজেই আহি

দেৱলক তেওঁলোকৰ ঘৰলৈ গৈ চাহ এটোপা খাই আহিবলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰে। ধূমপান কৰাৰ তালিম লৈ থকা গাঁৱৰ ল'ৰাজাকে দেৱলক দেখিলে ফৰিংছিটিকা দিয়ে। নতুনকৈ মেখেলাচাদৰ পিন্ধিবলৈ লোৱা ছোৱালীজাকে দেৱলক দেখিলে বঙাচিঙা পৰি উঠে; তাকে দেখি চাহদোকানত বহি থকা গাঁৱৰ আধতুৱা ল'ৰামথা নিষ্ফল আক্ৰোশত জ্বলে। এবাৰ আলিবাটত লগপাই এল. পি. স্কুলত পঢ়োৱা বকৱা পণ্ডিতক দেৱলে প্ৰণাম কৰিছিল; বুজাব নোৱাৰা আনন্দত চকু চলচলীয়া কৰি দেৱলক সাৱটি ধৰি বকৱা চাবে কৈছিল—“তুমি আমাৰ গাঁৱৰ জুৱেল। আমাৰ এই অঞ্চলত তোমাৰ বাহিৰে আন এটা এম. এ. পাছ ল'ৰা নাই।”

দেৱলে সুখ্যাতিৰে এম. এ. পাছ কৰাৰ বাতৰিয়ে গাওঁবাসীৰ তেওঁৰ প্ৰতি থকা ধ্যান ধাৰণাৰ সলনি কৰি দিছিল। জীৱনৰ বৃহৎ সময় এচোৱা ইলিচ মাছৰ দৰে সোঁতৰ বিপৰীতে সোঁতুৰি আহিও দেৱল এতিয়া নৈৰাশৰ নদীৰ প্ৰৱল সোঁতত বেংছাটি এটাৰ দৰে উটি যাবলৈ ধৰিছে। আজিও দেৱল আলুপটল চাউল-ডাইলৰ ঘাটি তহবিললৈ বাস্ত, শংকিত। আনন্দোৎসৱৰ কলগুঞ্জৰ মাজত সোমাই পৰিলে দেৱলৰ এতিয়াও নিজকে অত্যন্ত নিঃসহায় যেন লাগে। জীৱন-যোৱনৰ আৰম্ভণিৰ বেদনাই দেৱলৰ সফলৰ পাত্ৰটো ফুটা কৰি থৈ গ'ল নেকি যাৰবাবে দেৱলে সোঁচিব খোজা আনন্দৰ সৰু মুহূৰ্তটোও সেই ছিদ্ৰৰে সৰকি যায়?

প্ৰাৰ্থনাই কয়, “আজিকালি বাটে পথে ইমান গাড়ী—খোজ দিবই নোৱাৰি”। ইঞ্জিনীয়াৰ দত্তই কয়, “আলিবাটত ইমান মানুহ, গাড়ী চলাব নোৱাৰি”। খঙত দেৱলৰ বুকুত দপ্‌দপাই জুই জ্বলে। বুকুতে জ্বলি থকা জুয়ে কাৰনো বাক কি অনিষ্ট কৰিব পাৰে? প্ৰাৰ্থনাই হাঁহে। হাঁহিলে প্ৰাৰ্থনাৰ দহবছৰ

বয়স যেন কমি যায়। হাঁহি হাঁহিয়ে প্রার্থনাই কয়
 “আঠৈশ টকা লৈ দহটাৰ পৰা পাচটালৈ হাড়ক বন,
 তেজক পানী কৰা মানুহৰ খং থাকিবই নাপায়”—তাৰ
 পাচতেই হয়তো কথাৰ সুৰ সলাই দেৱলক কব,
 “ব’লক, জোনাকী কেবিনৰ পৰা চাহকে একাপ খাই
 আহোঁগৈ”। প্রার্থনা দেৱলৰ সহকৰ্মী। দেৱলৰ
 দাঁতিৰে মেজ এখনত থকা টাইপৰাইটাৰত ওপৰেটো দিন
 আঙুলি বুলাই প্রার্থনাই শব্দ কৰে—খট্‌খট্‌, খটাখট্‌।
 সাজপাৰৰ প্ৰয়োজনৰ লগত কচিৰ সময়য়ে প্রার্থনাক
 কমনীয় কৰি তোলে। প্রার্থনা ধুনীয়া নহব পাৰে,
 কিন্তু প্রার্থনাই ধুনীয়াকৈ কথা কব পাৰে। জোনাকী
 কেবিনৰ বিশ পইচা দামৰ চিঙাবাত কামোৰ মাৰি
 মসৃণকৈ প্রার্থনাই কয়—“ফাৰ্চ’ক্লাছ”। দেৱলে সোধে
 —“কি?” খিলখিলকৈ হাঁহি প্রার্থনাই কয় “চাহ,
 চিঙাবা, আপুনি—চব”। এষাৰ মাজ কথা, সেই কথা-
 যাৰে দেৱলৰ বৈচিত্ৰ্যহীন জীৱনলৈ যেন বৰ্ণাঢ্য বিচিত্ৰতা
 লৈ আহে। প্রার্থনাই অনৰ্গল কথা কয়; দেৱল আড়ফু
 হৈ বহি থাকে। হঠাতে প্রার্থনাই সুধি পেলায়
 “আপোনাক যদি কোনোবাই প্ৰশ্ন কৰে মই আপোনাৰ
 কি হওঁ বুলি, আপুনি কি কব?” “কম আৰু বন্ধু
 বুলি”—নাডাবাকৈয়ে দেৱলে উত্তৰ দিয়ে। খিলখিলকৈ
 হাঁহি প্রার্থনাই কয় “ছোৱালী আকৌ বন্ধু হব পাৰে
 নেকি? ছোৱালী মাতৃ হয়, ভগ্নী হয়—আৰু কিবাকিবি
 হয়, কিন্তু বান্ধৱী নহয়, হব নোৱাৰে”। লাজতে দেৱলৰ
 কাণমূৰ গৰম হৈ যায়। কথাৰ মোৰ ঘূৰাবলৈ প্রার্থনাই
 কয় “বন্ধু বুলি কব কিয়? ছোৱালী হলে বান্ধৱীহে
 কব লাগে”। প্রার্থনাৰ চপল পৰিহাসে দেৱলৰ মানসৰ
 পৰা মাকৰ যত্নগাকুণ্ডিত দেহ, বায়েক দুজনীৰ শ্ৰীহীন
 অবস্ৰ আৰু ককাস্নেহক বিৰক্তি কুণ্ডিত মুখৰ ছবি যেন
 ফুঁমাৰি উৰুৱাই লৈ যায়।

হাঁহৰ গড়ালৰ দৰে ঠেক, অপবিসৰ কোঠা এটা মাহে
 পঞ্চাচ টকা ভাড়া লৈ দেৱল থাকে। নিজে বান্ধি বাঢ়ি

পাপী পেটৰ প্ৰয়োজন পূৰণ কৰে। খোজ কাঢ়ি অফিচলৈ
 অহাষোৱা কৰে। দেৱল থকা ঘৰটো আৰু কামকৰা
 অফিচটো এটা ঠেক, অপবিচ্ছন্ন আলিবাটে সংলগ্ন কৰিছে।
 ঠেক আলিটো গৈ যিখিনিভ মেইন বোডত মিলিছেগৈ,
 পচা কাঠত কাঠফুলা গজাৰ দৰে সেইখিনিতে গজি উঠিছে
 এখন কলেজ। অপবিসৰ বাস্তাটোৰ ওপৰেদি দুমহলীয়া
 কলেজটোৰ ওপৰতলাৰ একাংশ গৰ্ভৱতী নাৰীৰ উদৰৰ
 দৰে বাঢ়ি আহিছে। সভ্য সমাজৰ প্ৰত্যেক আবাসৰে
 অপৰিহাৰ্য্য অথচ নাম ললে সভ্যতাত চেকাপৰা সক
 সক কোঠা কেইটামানে কলেজৰ সেই বন্ধিত অংশ
 আঙৰি আছে। তাৰে তলৰ বছৰৰ বাৰ মাহ কৰ্দ-
 মাজ, দুৰ্গন্ধময় আলিটোৰে সেইচোৱা পথ অতিক্ৰম
 কৰোঁতে দেৱলৰ গাত সদায়েই পৰে অবাঞ্চিত বৰ-
 যুগ; সেই টোপ টোপ পানীত কেতিয়াবা থাকে লাক্স-
 চাবোনৰ গোক, কেতিয়াবা অন্ত কিবাৰ গোক। বিৰক্তি,
 ঘৃণা আৰু অক্ষমতাৰ আক্ৰোশেৰে দেৱলে সেইচোৱা
 পথ অতিক্ৰম কৰাৰ পাচতে কলেজীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ
 ব্যুহভেদ কৰাৰ যুদ্ধ আৰম্ভ হয়। সাজপাৰ দেখি
 কোন ডেকা, কোন গাভৰু চিনি উলিওৱাৰ উপায় নাই।
 ঠেলি হেচি বাট উলিয়াবলৈ ল’ৰা ছোৱালী পৃথক
 কৰাৰ এটোয়েই মাজ উপায়—ল’ৰা বিলাকৰ হাতে
 হাতে ত’ৰাৰ দ্বাতি, মুখত আগ্ৰেগিৰিৰ উদলীৰণ;
 ছোৱালী বিলাকৰ খোজ কাটলত যাত্ৰাৰ বাণীৰ লয়-
 লাস। আজি কালিৰ ল’ৰাবিলাকে গা-পা ধুবলৈ বাদ
 দিলে নেকি? বংবিৰঙৰ সাজপাৰবোৰ, বাৰু নুধুৰে
 নাই, দীঘল চুলিকোচাটো সিহঁতে ধুই-খাই চাফাকৈ
 ৰাখিব পাৰে। নাই নাৰাখে। সিহঁতৰ গাবোৰ কিবা
 ভেবেলা ছাগলী ছাগলী গোকায়। খলাবমা থাকিলেও
 বহুবিধ লেপনী খঁহি আইটিহঁতে মুখবিলাক বেলজিয়ান
 গ্লাছেন কৰি থয়। পাখৰীহঁতৰ ভৰিৰফাললৈটো
 চাবই নোৱাৰি, ওখ হিলৰ জোতা চোচোৰাই ফুঁৰা
 গেৰোৱাবোৰ বাবেখৰৰ পথাৰৰ দৰে ফটুৱৈ ফটা।

দেৱলইত্তৰ নিচিনা মাহৰ পোকৰ ভাৰিখৰ পাচত সুদা পকেট লৈ ঘূৰি ফুঁৰা ল'বাই ল'বাব পোচাক, ছোৱালীৰ লয়লাস নাচাই চাবইবা কি? অৱশ্যে গিলাচৰ সুবাত চকুপানী টুকি অথবা নাৰীৰ সান্নিধ্যত জীৱনৰ তিত্ত আঘাত আৰু অভিজ্ঞতা পাহৰিব খোজা বিলাকৰ দলত দেৱল নাই।

দেৱলৰ সহকৰ্মীবিলাকে হাঁহি-মাতি দপদপাই ফুৰে। দেৱলেহে নোৱাৰে। নিজৰ মান-সন্মান বক্ষা কৰি দেৱলে সকলোৰে লগত মিলি থাকিব পাৰে; কিন্তু প্ৰয়োজন পূৰাবলৈ দেৱল অগাঢ় সহকৰ্মীৰ দৰে নিৰ্ভৰ হব নোৱাৰে। অজলামুখৰ অত্যন্ত চালাক অবণী দন্তই অজলা অজলা মুখখনৰ জহতে আজি দুবছৰে নিজাকৈ ঘৰ ভাড়া নকৰি যতে ৰাতি ত'তে কাটি হৈ ফুঁবিব পাৰিছে। ভবিষ্যৎ সুখৰ কবিতালৈ দেৱালীৰ দেইটো টকা-পইচা,-ঘৰ-মাটি লৈ এজনী বদনামী ছোৱালীকে বিয়া কৰালে। কেমেৰাৰ লেন্সৰ মাজেৰে প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্য উপভোগ কৰাৰ দৰে বিবাহৰ জৰিয়তে তেওঁলোকে মনৰ অবদমিত ইচ্ছা-অভীপ্সা অত্যন্ত লোভী ল'বাই চুহি চুহি মৰ্টন খোৱাৰ দৰে উপভোগ কৰিব বিচাৰে। আজিকালিটো প্ৰত্যেকেই চাকৰী কৰা ছোৱালী বিয়া কৰাব খোজে--দেৱলে নুবুজে, তেওঁলোকে ছোৱালীজনী বিয়া কৰায় নে চাকৰিটোক বিয়া কৰায়। সহকৰ্মীবিলাকৰ উকলি কুকলি দেৱলে সহাই কৰিব নোৱাৰে। খাটনীয়াৰ অত্যন্ত সশব্দ লোক, তেওঁৰ স্বভাৱত বিফাইনমেন্টৰ অভাৱ। কেতিয়াবা কেতিয়াবা পিঠিত যিমান যোৰেৰে টকা এটা মাৰি দেৱলক সুমিব--“কি খবৰ, ভাল?”--উত্তৰ দিব ক'ত গছকত পৰা পৰুৱাৰ দৰে দেৱল দঁৰক লাগি বৈ যায়। এসোপা চাধা সুমুৱাই তলৰ ওঠটো গাভিনী শিয়ালৰ পেট যেন কৰি য'তে ত'তে খুতকুৰিয়াই ডেকাই যিমানখন কথাৰ বকলা মেলিব; ৰেলগাড়ীৰ ডবাৰ নিচিনা কথা ওলাই গৈছে থাকে, শেষ হোৱাৰ নাম নাই।

সময় বিশেষে ডেকাই আঙুলিৰে চাধা সোপা ওঠৰ ফাঁকৰ পৰা উলিয়াই পেলাব, আৰু কোনোবাই কথা নুশুনা যেন দেখিলে সেইখন হাতেবেই থাপ মাৰি ধৰি কবখোজা কথাখিনি শুনাইহে এৰিব। সঘৰে আঁকিলোৱা চেলাউৰিযোৰ কোঁচাই কিবা মইবৰ মইবৰ ভাবত নাইলেকচ্ শাৰীৰ আঁচল উৰাই ফুঁৰা নাজ-বানা বাইদেৱে কথাইপতি মাথোঁ টকাৰ হিচাপ উলিয়ায়। দেৱলক এদিন কৈছিল, “বিয়া বাক নক-বোৱা মানুহ, ইমানবোৰ পইচা কি কৰেহে?” দেৱলে তপৰাই উত্তৰ দিছিল “মোৰ খোৱা-পিছা-ঘৰভাড়া আপোনাৰ মাকে দিয়ে নহয়”। লাজ অপমানত নাজ-বানা বাইদেউৰ গালদুখন বঙা পৰি যাব খুজিছিল। কিন্তু বোজ পাউদাৰৰ অধিকাৰত থকা গাল দুখন আৰু বঙা পৰিবলৈ পাকিং প্লেছহে নাছিল।

অফিচত দেৱল বহি থাকে চাৰ্কাচৰ বিমৰ্ষ বাঘৰ দৰে। আলিবাটেদি দেৱলে খোজ কাঢ়ে মেকদণ্ড গলিব ধৰা মানুহৰ দৰে। প্ৰাৰ্থনা দেৱলৰ দুখত দুখী হয়, অংচ অত্যন্ত প্ৰয়োজনীয় মুহূৰ্তত দেৱল প্ৰাৰ্থনাৰ সমুখতো মুক হৈ থাকে। নহলে এদিন দেৱলে প্ৰাৰ্থনাক নিশ্চয় কলেহেঁতেন, “আমি বহুতৰ পৰাই বহুসময়ত কিবাকিবি লওঁ, কিন্তু নিজৰ অক্ষমতাৰ বাবে আমি তেওঁলোকক কোনোদিনেই একো দিব নোৱাৰোঁ”।

দেৱলৰ বয়স যেন দৈনিক এবছৰকৈ বাঢ়ে। ঘৰৰ পৰা চিঠি পালেই দেৱলৰ বক্ত হিম হৈ যায়। প্ৰত্যেকখন চিঠি ভিক্ষাৰ জোলোঙা হৈ দেৱলৰ কাষ পায়হি--টকা লাগে। জীয়াই থাকিবলৈ বহুত টকাৰ প্ৰয়োজন। সেইদিনাও দেৱলে চিঠি এখন পালে। বায়েক দুয়ো জনীৰে বেমাৰ। মাকৰ বিষালী অসুখটো অকণো ভাল পোৱা নাই। ককায়েকে আৰু কিমানদিন চাব। তেওঁৰ শৰীৰে নাটানা হৈছে। টকা লাগে। ঔষধ কিনিবলৈ, চাউল-ডাইল,-আটা-ময়দা কিনিবলৈ টকা লাগে। জীয়াই থাকিবলৈ বহুত টকা লাগে।

কিন্তু দেৱলৰ হাততটো এতিয়া পাচটা টকাও নাই। মাহ শেষ হবলৈ আঠদিন বাকী। দেৱলে-টকা ক'ত পাব? তেওঁকনো টকা কোনে ধাবে দিব? টকা পইচা ইচ্ছাত সিহাত কৰিব পৰা বন্ধু দেৱলৰ নাই। প্ৰাৰ্থনাই দিব পাৰিবনে? দেৱলে প্ৰাৰ্থনাক অনুৰোধ কৰিবনে? বহু গুণাগুণৰ শেষত দেৱলে ঠিক কৰিলে প্ৰাৰ্থনালৈ এখন চিঠি লিখাই ভাল; চিঠাচিঠি ছোৱালী এজনীক টকা ধাবে খুজিব পাৰি নেকি? তাতকৈ চিঠি এখনৰ জৰিয়তে প্ৰাৰ্থনাক টকা পঞ্চাছটামান খোজাই ভাল হ'ব। বহু কাটাকুটা কৰাৰ পাচত অৱশেষত দেৱলে প্ৰাৰ্থনালৈ সেই চিঠিখন লিখিলে।

পিচদিনা অফিচত সোমায়ৈই দেৱলে মন কৰিলে, প্ৰাৰ্থনা আন দিনতকৈ বেচি পৰিপাটী হৈ আহিছে। প্ৰাৰ্থনাই বহল হালধীয়া পাবী থকা সেউজীয়া শাবী এখন পিন্ধিছে। দীঘল বেনীডালৰ গুৰিত এথোপা ফৰগেট-মি-নট ফুল গুজি থৈছে। কপালত জিলিকি আছে এটা হালধীয়া ফোঁট। কাণৰ কাষেৰে ঢুকোছা চুলি উলিয়াই আনি ইয়াৰ বিঙত পকাই থৈছে। দুয়ো-হাতত পিন্ধা কাচৰ চুৰিবোৰ টাইপ্ৰাইটাৰৰ খুটখাট শব্দৰ লগত ছন্দৱদ্ধভাৱে বাজিছে। মাজে মাজে প্ৰাৰ্থনাই দেৱললৈ চাইছে আৰু মিচিককৈ হাঁহি দিছে। লগে লগে দেৱলৰ বুকুৰ তেজ এসোঁতা ছলাৎকৈ উঠিছে।

টিফিনৰ সময়ত জোনাকী কেবিনত চাহ চিঙৰা খাই থাকোতে মিচিকৈ প্ৰাৰ্থনাই কলে—“মই আপোনাক কথা এটা কব খুজিছিলো”। “ময়োটো আপোনাক কথা এটা কওঁ কওঁ বুলি ভাবি আছোঁ—অথচ নিয়া-বিকৈ কব নোৱাৰিম বুলি লিখিয়ে আনিছোঁ”।—একে

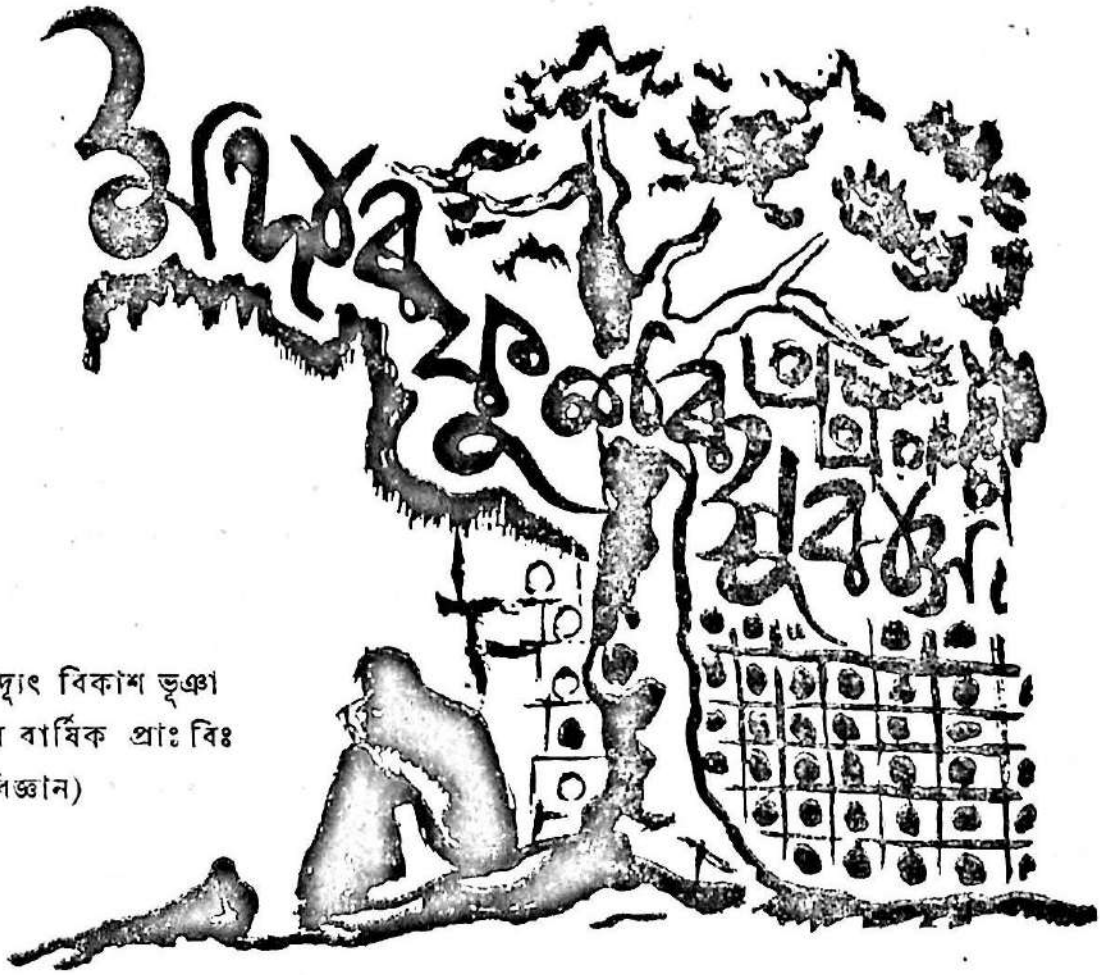
উশাহে দেৱলে কলে। গীতাৰব ধ্বনিৰ দৰে মধুৰ শব্দ কৰি হাঁহি হাঁহিয়ে প্ৰাৰ্থনাই কলে—জানে, ময়ো কথাটো লিখিয়ে আনিছোঁ—এয়া ধৰক-ছোন, চবকথা কিবা মুখেৰে কব পাৰি নেকি?” প্ৰাৰ্থনাৰ চিঠিখন দেৱলে ললে। দেৱলখন প্ৰাৰ্থনাই। চিঠি লওঁতে প্ৰাৰ্থনাৰ হাতখন দেৱলৰ হাতত লাগিল। এক বুজাব নোৱাৰা শিহৰণ দুয়োৰে শৰীৰেৰে বৈ গ'ল। হৃদয়েৰেও।

ঘৰলৈ গৈ দেৱলে ততাতৈয়াকৈ চিঠিখন উলিয়াই ললে। অপহিসৰ কোঠাটো দিনতে অন্ধকাৰ। দেৱলে লাইটটো জ্বলাব খুজিলে, কিন্তু কিবা বিজুতিৰ বাবে লাইট নজ্বলিল। বিচাৰি খোচাৰি কোনোমতে মম এডাল জ্বলাই দেৱলে চিঠিখন উলিয়াই ললে—
প্ৰিয় বৰকাকতি

বৰ বিপদত পৰি এই চিঠিখন লিখিলোঁ। আপুনি মোৰ ঘৰৰ কথা নাজানে। মই বৰ সাধাৰণ ঘৰৰ ছোৱালী। জীয়াই থাকিবলৈ ঘৰখনৰ চাবিটি প্ৰাণীয়ে মোৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰে। তিনিদিন ধৰি মাৰ অত্যন্ত অসুখ। মাক ইনজেক্ছন্ দিবলৈ পঞ্চাছটা টকাৰ অতি প্ৰয়োজন। অনুগ্ৰহ কৰি কালিলৈ আপুনি যদি টকা পঞ্চাছটা দিয়ে, বৰ উপকাৰ কৰা হ'ব। বিশেষ নাই। শ্ৰদ্ধান্তে—

প্ৰাৰ্থনা

হঠাতে এজাক বতাহ আহি দেৱলৰ আগৰ মমডাল নুমুৱাই পেলালে। দেৱলে স্থানুৰ দৰে অন্ধকাৰতে বহি থাকিল।

বিদ্যাং বিকাশ ভূঞা
২য় বাৰ্ষিক প্ৰাঃ বিঃ
(বিজ্ঞান)

অশোকৰ নিশা ভালেমানলৈ টোপনি অহা নাছিল। ক'ববাৰ পৰা নিশা তিনি বজাৰ ঘণ্টাধৰি ভাহি আহিছিল। পথত বোধহয় সেয়া কোনো মাতালৰ অল্লীল গেঙনি! কুকুৰবোৰে ভুক-ভুকাই দৌৰা-দৌৰি কৰি আছিল। অজান নিশাচৰ, চৰাই এটা টপ্-টপাই আহি ওচৰে আম জোপাত পৰিলহি।

বিলী পোকবোৰৰ চিঞৰে যেন নিশাৰ মূহূৰ্ত্ত-বোৰ গহীন গঙীৰ কৰি তুলিছিল। সি বিচনাত বাগৰ সলালে— কেব্কেৰ্, কেবাং! শেষ বাস্তিৰ জোনৰ প্লান অথচ কপালী পোহৰ এচমকা বেবৰ ফাকেৰে আহি তাৰ মুখৰ ওপৰত পৰিলহি।

বতাহত স্বচ্ছন্দে ভাহি অহা গুটীমালতী ফুলৰ গোন্ধটো তাৰ নাকত যেন বেছিকৈ লাগিল।

“বাগিছাৰ একোণত থকা মদাৰ গছদালো তেজবঙা বঙৰ ফুলেৰে পৰিপূৰ্ণ; কিন্তু তাৰ গোন্ধ নাই, পূজাটো নালাগে”— সি ভাবিলে।

সিদিনা সিহঁতৰ ঘৰত পতা পূজাৰ বাবে ফুল তুলিবলৈ যাওঁতে, সি অইন ফুলৰ লগতে মদাৰফুল-বোৰো আনিছিল। তেতিয়া সি নেজানিছিল যে মদাৰফুলবোৰ পূজাত নেলাগে।

আইতাকে কৈছিল, “গন্ধ কববাৰ, মদাৰফুলবোৰ আকৌ কিয় আনিছ”?

“কিয় আইতা”? সি সুধিলে!

মদাৰ ফুলেৰে পূজাত নেলাগে, তই নেজান নেকি? বৰ ল'ৰাটো হ'লগৈ, আকৌ এই বগকে নেজানে”— আইতাকে ক'লে।

সিদিনা সি ভাবিছিল “তেজবঙা মদাৰ ফুলটো ইমান ধুনীয়া! কিন্তু পূজাত নেলাগে কিয়”? আকৌ আজিও সি তাকেই ভাবিছে।

হঠাৎ অৰ্দ্ধ অবচেতনালব্ধ মনটোৱে তাৰ নিজৰ জীৱনলৈ দৃষ্টিপাত কৰিলে। তাৰ সত্ৰাই যেন তাকেই প্ৰশ্ন কৰিলে যে সি আৰু মদাৰ ফুলৰ মাজত পাৰ্থক্য-কিমান? সি এজন মানুহ আৰু মদাৰ এবিধ ফুল এইখিনিইটো।

কিন্তু পাৰ্থক্যতকৈ সা দৃশ্যহে বেছিযেন লাগিল! অন্ততঃ তাৰ ক্ষেত্ৰত।

সিও এটি মদাৰ ফুল; সমাজৰ, ঘৰৰ, দেশৰ। অলাগতীয়া সি। সুদৰ্শন ডেকা মুনক হৈও গোক্ৰহীন মদাৰ ফুলৰ দৰেই মূল্যহীন।

ঘৰৰ ডাঙৰ ল'ৰা সি। বয়স প্ৰায় পঁচিশ বছৰ। তাৰ তলত এজন ভায়েক আৰু এজনী ভনীয়েক। বাপেকে কেবাগীগিৰি কৰে। বেল বিভাগৰ কেবাগী। দৰমহাৰ অল্পও কম। সেই অনুপাতে চাকৰি থকা দিন কেইটা থাকিবলৈ পোৱা, “কোৱাৰ্টাৰ” নামৰ হাঁহৰ বাহৰ নিচিনা দুটা কোঠালী।

নিয় আৱশিষ্ট হ'লেও, দেউতাকে তেওঁৰ ল'ৰা-ছোৱালীকেইটক শিক্ষা দিবলৈ অকণো পিছহেঁহকা নাছিল।

তিনি বছৰ আগতেই অশোকে স্নাতক উপাধি পাইছিল। ঘৰখনৰ আৰ্থিক অৱস্থা স্বচ্ছল নোহোৱা বাবে সিদ্ধান্ত ল'লে যে সি আৰু নপঢ়ে। বাপেক-মাকে তাৰ কথাতে সন্মতি জনালে।

সি লাগি গ'ল চাকৰি বিচৰাত। বৰ্ত্তমান যুগৰে ডেকা ল'ৰাবোৰৰে—ষিবোৰক কোৱা হয় “শিক্ষিত

নিবনুৱা”—সেইবোৰৰ আদৰ্শকে হাড়ে-হিমজুৱে সি গ্ৰহণ কৰিলে।

দিনৰ দিনটো চাকৰি বিচৰাৰ নামত টলো টলো কৈ ঘূৰি ফুৰি নিশা ন'মান বজাতহে আহি ঘৰ ওলাইতি। আগতে তাৰ চিগাৰেটতো বাদেই—অইন সৰু-সুৰা মাদকদ্ৰব্য সেৱন কৰা অভ্যাসেই নাছিল; কিন্তু নিবনুৱা বৃত্তি ধাৰণ কৰাৰ পৰা তাৰ সেই অভ্যাসো কঠ-হাৰ হৈ পৰিল। সেয়েহে সিদিনা মাকে দেউতাকক কোৱা সি শুনিলে, “আমাৰ অশোকে আগতে এই চাধা-চুবট্ আদিৰ নামকে শুনিব পৰা নাছিল, এতিয়া আকৌ সিয়ে সেইবোৰৰ ভক্ত হ'ল গৈ। মোৰ ভয়ে লাগে, সেই বিধো লগৰীয়া কৰি নললেই বক্ষা!”

দেউতাকৰ উত্তৰ ভালদৰে নুশুনিলে সি। কিন্তু সি বুজিছিল, মন্তব্য নিশ্চয়েই তাৰ অনুকূলে নহয় বুলি।

আগতে যি অশোকে পাঁচ পইচা এটা খৰচ কৰিব লাগিলেও চিন্তা কৰিছিল, সেই আশাকেই এতিয়া দহ-বিশ্-এশ টকা নিসক্লেচে খুজিব পৰা হ'ল। যি অশোকে আগতে কৈছিল, “কৰ্মই জীৱন; কৰ্ম বিনে মানৱ জীৱন বৃথা” বুলি, সেই অশোকেই আজি চাকৰি বিচৰাৰ নামত অকৰ্মন্য হৈ জীৱনৰ অমূল্য সময়ৰ প্ৰতিটো মুহূৰ্ত্ত অলস ভাবে এক্কাৰ অতীতৰ বুকুত জাহ যাবলৈ এৰি দিছে।

খৰচ কৰিছিল সি দহ-বিশ্-এশ বছৰটো টকা। পোষ্টেল অৰ্ডাৰত, ইণ্টাৰভিউ দিবলৈ নানা ঠাইলৈ যোৱাত আৰু ধোঁৱা উৰুওৱাত। সি লক্ষ্য কৰা নাছিল, পেখন পাবলৈ আৰু ভুবছৰহে মাথোন বাকী থকা তাৰ মৰমিয়াল দেউতাকজন ক্ৰমান্বয়ে অধিক বুঢ়া হৈছে, চুলিবোৰ অলপ বেছি বগা হৈছে, কান্ধ দুখন আগলৈ সামান্য হাউলি পৰিছে। লক্ষ্য কৰা নাছিল সি তাৰ অতি মৰমৰ মাকজনীলৈও—যিজনী মাকে

জীৱনৰ বহুতো ঘাট-প্ৰতিঘাট আৰু বহুতো নোপো-
ৱাৰ বেদনাকো অস্বীকাৰ কৰি নীৰৱে নিজ কৰ্তব্য
কৰি কৰি, এতিয়া ভাগৰি পৰিছে। আৰু সি লক্ষ্য
কৰা নাছিল ভনীয়েকজনীলৈ—ক্ৰমান্বয়ে ষৌৱনা হোৱা।

দায়িত্বহীন ভাবে সি মাথোঁ খাইছে, ফুৰিছে,
লগৰীয়া বিলাকৰ লগত ঘণ্টাৰ পিছত ঘণ্টা পাব কৰি
দিছে-আক্ষেপ হীন ভাবে।

“মনৰ ভাবনাই দেখো বহুতো কথা সামৰি ললে”—
সি ভাবিলে। “প্ৰয়োজন জানো আছিল? কিবা লাভ
হ’ব জানো এইবোৰ ভাবনাৰ পৰা?”—নিজকে প্ৰশ্ন
কৰিলে সি।

বৰ গৰম অনুভৱ কৰিলে অশোকে। বিছনাত
উঠি বহি কাষৰ খিৰীকিখন খুলি দিলে। এসোপা
ৰূপালী জোনাক সোমাই আহিল, এজাক চেঁচা বতাহ
কঢ়িয়াই। খিৰীকিৰে সি ওপৰৰ আকাশলৈ চাই
পঠিয়ালে—শৰতৰ উন্মুক্ত আকাশ, নীলা, উদাৰ অনন্ত
অসীম। তবাবোৰ আকাশত ঘিট মিটকৈ জ্বলি আছে।
যেন কোনোবা সুপ্ত অলঙ্কাৰ বিভূষিতা ৰাজকুমাৰীৰ
ডাঙৰ হাৰব মুকুতা মণিৰেহে ট’ট’কৈ জ্বলি থাকি
ৰাজকুমাৰীৰ ফুলকোমল গোলাপী মুখমণ্ডল আৰু

উশাভ-নিশাহত উঠা নমা কৰি থকা বক্ষ নীৰৱে পোহৰাই
বাখিছে। সি দেখিলে এচপৰা ক’লা মেঘ এফালৰ
পৰা আহি জোনটো ক্ষণেকৰ বাবে ঢাকি ধৰি আকো
লাহে লাহে আঁতৰি গৈছে। ঢাকি বখা জোনৰ
পোহৰ যিনি আকৌ বিয়পি পৰিল সীমাহীন দিগন্তত।
অশোকে অনুভৱ কৰিলে যেন এই পুনৰ বিচ্ছুবিত
ৰশ্মিৰ একাংশ তাৰ মনৰ একাৰ মণিকোঠাত প্ৰবেশ
কৰি পোহৰাই তুলিলে। সি ভাবিলে মদাৰ ফুলৰ
কথা; তাৰ নিজৰ কথা। বিজালে দুয়োকে সি।

—নাই সি আৰু এইদৰে চাকৰি বিচাৰি ঘূৰি
নুফুৰে। সিও এজন মানুহ। কৰ্মই যদি জীৱন
হয়, তেন্তে সিও তাৰ কৰ্ম কৰিব। গাৰত যি কেই-
বিঘা মাটি আছে সেই খিনিতে সি খেতি কৰিব।
তাতেই সি কৰ্মজীৱনৰ পাতনি মেলিব। মদাৰ ফুলটো
সি সুবাসৰ সৃষ্টি কৰিব। তাৰ জীৱনত যেন এক
পোহৰৰ সন্ধান পালে সি। বিনিদ্র বজনীৰ ক্লাস্তিখিনি
যেন উৎসাহত পৰিণত হ’ল।

দুৱাৰখন খুলি সি বাহিৰলৈ ওলায় আহিল। ইতি-
মধ্যে ৰাতি পুৱাইছিল। প্ৰভাতি সূৰ্য্যৰ ৰঙচুৱা কিৰণত
জোনটো ক্ৰমান্বয়ে ম্লান হৈ পৰিছিল।

ভুল জ্ঞান, ভ্ৰান্ত ধাৰণাই বৰং ভাল,—কিন্তু ভিতৰৰ জ্ঞান আৰু বাহিৰৰ আবৰণৰ
মাজত যদি সামঞ্জস্য নেথাকে, অৰ্থাৎ যদি জানো এক ধৰণে, কওঁ এক ধৰণে আৰু কৰোঁ
এক ধৰণে—তেন্তে তাতোকৈ জীৱনৰ ডাঙৰ ব্যৰ্থতা, ডাঙৰ ভীৰুতা আৰু নাই।

—শৰৎ চ্যাটাৰ্জী

প্ৰশান্ত কুমাৰ বড়া
১৯৪৬ বাৰ্ষিক/প্ৰঃ বিঃ বিজ্ঞান

ধূপডাল জ্বলি শেষ হৈছে যদিও সূৰাসখিনি এতিয়াও শেষ হোৱা নাই। মই চকীখনত বহি কেৱল অবিনাশৰ কথাকেই ভাবিছো আৰু ভাবিছো তাৰ সঙ্গতিহীন জীৱনটোৰ কথা। মই কলেজীয়া জীৱনত লগপোৱা অবিনাশচোন এইটো নহয়। এইটো এটা বেলেগ অবিনাশ। মই কলেজীয়া জীৱনত লগ পোৱা অবিনাশৰ মৃত্যু হৈছে। অ' নহয়, মৃত্যু হোৱা নাই, পৰিবৰ্তন হৈছে। জগতখনেই বোলে পৰিবৰ্তনশীল। গতিকে অবিনাশৰ পৰিবৰ্তন নিশ্চয় অস্বাভাৱিক নহয়। তথাপিও.....।

অবিনাশ আৰু মই কলেজীয়া জীৱনত অতিশয় বন্ধু আছিলো। ভাবোপনি তাৰ আৰু মোৰ মনৰ

মিলেও আমাক পৰস্পৰৰ ওচৰ চপাই নিছিল। অবিনাশ মোতকৈ স্বচ্ছল পৰিয়ালৰ ল'ৰা হ'লেও কোনোদিনে সি ভাৰবাবে গৰ'বোধ কৰা নাছিল। আমি দুজন লগহলেই আমাৰ আলোচনা ঘাইকৈ দেশৰ উন্নতি কিদৰে সাধিব পাৰি তাৰ ওপৰতেই হৈছিল। আৰু এদিন আমি দুজনে সঙ্কল্প কৰিছিলো যে দেশ গঢ়াত আমি কিস্তি পৰিমাণে হ'লেও বৰঙণি যোগাম। ভাৰবাবে আমি দুজনে কলেজৰ শিক্ষা সাংকৰি কৰ্তব্যত আগবঢ়াৰ পদ্ধতিও আলচিছিলো। আমাৰ দুয়োজনৰে ধাৰণা আছিল যে উন্নতিৰ পথত আমাক আগুৱাই যাবলৈ এটা বিপ্লৱ লাগে, যি বিপ্লৱ হ'ব—সুবিধাবাদী বিলাকৰ বিৰুদ্ধে, সুবিধাবাদীক ধ্বংস কৰিবলৈ নিৰক্ষৰ

লোকসকলৰ নিৰক্ষৰতাৰ বিৰুদ্ধে, মানুহক মানুহ হিচাবে জীয়াই থাকিবলৈ নিদিয়া সমাজখনৰ বিৰুদ্ধে। মানুহে সমাজৰ পৰায়েই মানুহৰ মৰ্যাদা পাব লাগিব। নিৰক্ষৰ, হোজা মানুহ বিলাক কেনেকৈ দিন দিন ধৰি প্ৰভাৱিত হৈ আহিছে তাক দেখুৱাই নিৰক্ষৰ মানুহৰ দ্বাৰায়েই আমি ইয়াক ফলৱতী কৰিব পাৰিম বুলি আমাৰ একান্ত বিশ্বাস আছিল আৰু তাৰবাবে আমি তলে তলে নিজকে প্ৰস্তুতো কৰিছিলো। লাহে লাহে দিন বাগবিল। আমাৰ শেষ পৰীক্ষা হৈ গ'ল। ফলাফলো ওলাল। দুয়োজনেই ভালভাৱেই পাছ কৰিলে।

পৰীক্ষাৰ পিচৰ পৰায়েই আমাৰ মাজত দেখাদেখি নাছিল। পৰীক্ষাৰ ফলাফল ওলোৱাৰ পিচতো বহুদিন বাগবিল। তাৰ পিছত এদিন মই আওহতীয়া চাহবাগিছা এখনৰ স্কুলত মাৰ্ফট চাকৰি পাই গুছি আহিলো। কাৰণ মই আৰু অবিনাশে কৰা আঁচনিক কাৰ্য্যত পৰিণত কৰাব এয়ে সুযোগ। কিন্তু তাতেই যে অবিনাশক লগ পাম মই কল্পনাই কৰিব পৰা নাছিলো। অবিনাশ আছিল মই কামকৰা স্কুলখন থকা বাগিছা-খনৰ মেনেজাৰ। এতিয়া অসুস্থঃ দুয়ো একেলগে কামত আগবাঢ়িব পাৰিম। এদিন কথাৰ প্ৰসঙ্গতে অবিনাশে মোক কৈছিল—“মৃগাল, তই ইয়াত চাকৰি কৰিবলৈ আহিছ, গতিকে চাকৰিহে কৰিব। আৰু এটা কথা তই মোৰ একালৰ বন্ধু আছিলি, গতিকে চাকৰিটো ইচ্ছা কৰিয়েই মই তোক দিয়াইছো।” অবিনাশৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞতাত সেইদিনা মোৰ মন ভৰি পৰিছিল আৰু মনে মনে ভাবিছিলো অবিনাশৰ নিশ্চয় আমাৰ কলেজৰ কথাবোৰ ভালকৈ মনত আছে, যদিও তাৰ সেইদিনাৰ কথাবোৰ আজিহে বুজিছো।

প্ৰথম কেইদিনমান আমাৰ ভালদৰেই গ'ল। কিন্তু লাহে লাহে অবিনাশৰ কিছুমান পৰিবৰ্তন মোৰ চকুত পৰিবলৈ ধৰিলে। অবিনাশে আগতকৈ মোৰ লগত

কথা কম কোৱা হৈছে আৰু তাৰোপৰি মোৰ পৰা যেন সি কিছু আতৰি থাকিব খোজে। অৱশ্যে অবিনাশ মেনেজাৰ আৰু মই মাৰ্ফট।

কেতিয়াবা সিহঁতৰ মাজৰে বুধুৱাই কৈছিল— “খাবলৈকে বাচ্ছাক ভাত দিব নোৱাৰো বাবু, কিবকম পঢ়াম”।

লাহে লাহে সিহঁতৰ মাজত মই সোমাই পৰিছিলো। সিহঁতৰ জীৱনক, সিহঁতৰ অভাৱবোৰক বুজিবলৈ চেষ্টা কৰিছিলো। মানুহো যে এনেভাৱে জীয়াই থাকিব পাৰে তাক মই কল্পনাই কৰিব পৰা নাছিলো। বনুৱালাইনকেইটা যেন একো একোটা গৰাল। ব'দ-পোহৰতো নপৰেই, তাৰোপৰি ঠাইবিলাকো জেকা। তাতেই বনুৱাবিলাক থাকে। সমাজৰ উচ্চ শ্ৰেণীৰ মানুহে নেদেখা এখন সমাজ মই দেখিছিলো। যিখন সমাজৰ পৰিবৰ্তনৰ কথা, উন্নতিৰ কথা কোনোদিন কোনোৱে ভবা নাই। অবিনাশেও ভবা নাই। অবিনাশেও ভবা নাই বুলি ভাবিবলৈ মোৰ বেয়া লাগিল। সেয়েহে এদিন বুধুৱাক সুধি পেলালো— “বুধুৱা, তোমালোক যে এনে অদ্বাস্থ্যকৰ পৰিবেশত আছা মেনেজাৰে জানো-নাজানে?”

সিহঁত মোৰ কথাত জকি উঠিল। সিহঁতে মোক মেনেজাৰৰ বন্ধু বুলি জানিয়েই একো কোৱা নাছিল। কিন্তু মোৰ পৰাই এনেকুৱা প্ৰশ্ন পাই সিহঁতে সিহঁতৰ মনৰ সকলো কথা মোক কৈছিল। কেনেকৈ এই মেনেজাৰে সিহঁতৰ মজুৰি কমকৈ দিয়ে, বেচন কমাই দিয়ে, ইত্যাদি। সিহঁতেই মোক কৈছিল লছমনৰ কথা। কেনেকৈ এদিন লছমনে এইবোৰৰ আপত্তি কৰোতেই তাক বেতেবে কোবাই চাকৰিৰ পৰা খেদি দিছিল। বুধুৱাই লছমনৰ বিষয়ে কোৱা কথাকেইটা এতিয়াও মোৰ মনত আছে—“বাবু, সি বৰ সচ্ছা আদমি আছিল

বাবু, লেकिन मज्जुबि बेछि कबिबर कोरा कारणेइ त्ताक कामर परा खेदि दिछे।”

बुधुराईतर कथाब परायेइ मई झुलले आहिले प्राये अनई बनई घुबि फुवा हाबेछाले लग लगा मानुहटोषे लग पाँ सिंसेइ लछमन बुलि बुज्जिब पारिछिले। मनते लछमन आक अविनाशक एवाब बिज्जई चाले। काक बाक मानुह बुलि कम, लछमनक ने अविनाशक ?

बुधुराईतर लगत थाकि मोब वर डाल लागिछिल। सिईतन मनर माज्जत मई उमि उमि झलि थका एकुवा झुई देखिछिले। सेइकुवा झुई अलप सुबिधा पालेइ झलि उठिब। यिकुवा झुईब पोहवत एखन नतून समाज गठन होराब प्रतिष्ठात मई देखिछिले। तेतिर्याइ मई सङ्ग कबिछिले, मई सिईतक जगई तुलिम, सिईतक मानुह है जीर्याइ थकाब पथ देखुराम। आक सेये एदिन मई सिईतक मज्जुबि बेचिके पोराब पथ देखुराईछिले। आक सिंसे हल मोब अपवाध। ताब केइदिनमानर पिचतेइ अविनाशे मोक एदिन ताब अफिचले माति नि कैछिल—“मृगाल ! तई एईवोब कि उड्ढाङ्गलि आरुड कबिछ, एनेकुवा हले तई चाकबिब परा याब लागिब।” “मानुहक मानुह हिचाबे जीर्याइ थाकिबले देखुराई दिर्याटोतो कोनो उड्ढाङ्गलि नह्न अविनाश।”

मोब कथा गुनि अविनाश खडत चिण्णबि उठिछिल— “सेइवोब तोब विप्लरी कथा तई आन काबोवाक कबि मोब उचवत नह्न। द्वितीयवार यदि वागिछात एने घटना घटे तेन्ते तई चाकबिब परा याब लागिब। प्रथम वार वड्ढु बुलि क्कमा कबिले।”

सेइ दिना अविनाशक मई बह कथा कैछिले। कलेज्जत आमि पत्ता कथाबोबो कैछिले। सि मोक

एईवोब ताब डेका तेज्जब कथा बुलि कै उवाइ दिछिल। डेका तेज्जब कथा। मई मनते आठ्ठाले। मानुह जीर्याइ थाकिबले एटा सुखिब परिवेण, सामाजिक वैषम्या दूनीकरण एईवोबत डेका तेज्जब कि कथा थाकिब पाबे। निजके निजे मई केतिर्यावा प्रश्न कबो। अ' ताबमाने अविनाशईते लवाबजाब दबे शोषणर द्वाबा, निर्यातनर द्वाबा चिबदिन वाजपाट थाब बिछारिछे। नाई, नाई, केतिर्याओ तेने हवले दिब नोराबि। तेनेह'ले आमि गदापानी ह'म। मई, बुधुरा, लछमन सकलो गदापानी ह'म। गदापानी है अविनाशर दबे लवाबजाबोबक बध कबिम।

इर्याब पिचतो बहूतदिन वागिछात नाना घटना घटिछिल। ताब माज्जते एदिन अविनाशे मोक ताब अफिचले माति निछिल आक कैछिल—“आमाब अफिचत वनकेवाणीब पदटो थालि आछे, तई इच्छा कबिले इर्याले आहिव पार मृगाल।”

अविनाशे मोक किय एने चाकबि दिबले उलाईछे ताक मई बुज्जिछिले आक सेये मई खडत ताक बहूकथा कैछिले आक कैछिले ये पईछाब विनिमयत विवेकक बिज्जि कवा लोक अन्ततः मई नहूँ। सेइदिना सि कवा अपमानक (यदिओ अविनाशे अपमान बुलि डवा नाछिल किन्तु मई डारिछिले) मई सहज डारे लव परा नाछिले—आक खडब डमकत बहूत किवा कबिब कै गुछि आहिछिले। आक ताब पिचदिनायेइ अविनाशर पिन्नटोरे मोले एई कागजखन ले आहिछे—यिखन कागजब अर्थ मोब चाकबि नाई। अविनाशे चांगे एतिर्यामाने ताब पिन्नटोब हातत दि पठोरा मोब चिठिखन पाई पठिछे—

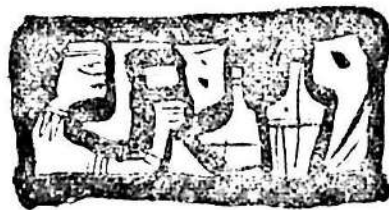
मबमब अविनाश,

तई पिन्नटोब हातत दि पठोरा कागजखन पाईछे। अरुशे एनेकुवा एखन कागज मई अन्ततः

তোৰ পৰা আশা কৰা নাছিলো। ভাবিছিলো তই মোৰ কামত সক্ৰিয় অংশ গ্ৰহণ নকৰিলেও নিৰব সমৰ্থন জনাবি। কিন্তু নজনালি, বৰঞ্চ বিৰুদ্ধাচৰণহে কৰিলি। এটা কথা কিজান তোৰ পৰিবৰ্তনে মোক বৰ নিৰাশ কৰি তুলিছে, কিন্তু ত'লেও মই নিৰাশ হোৱা নাই। মই কাম কৰি গৈ থাকিম। তই ছাগৈ ভাবিছ মোৰ চাকৰিটো পেদি-য়েই বুধুৱা, লছমনহঁতৰ মুখ বন্ধ কৰিব পাৰিবি। কিন্তু নোৱাৰ। বুধুৱা, লছমনহঁতে এতিয়া সমাজে সিহঁতক কেনেকৈ ঈমানদিন প্ৰভাৱণা কৰি আহিছে তাক বুজিছে, সিহঁত জাগিছে। মনত ৰাখিবি সিহঁতৰ মেলখোৱা মুখ এতিয়া কোনেও বন্ধ কৰিব নোৱাৰে, ডাঙখোৱা হাত কোনেও নমাৰ নোৱাৰে। বেচি নিলিখো, বিপ্লৱী কথা, বেয়া পাৰি।

ইতি—তোৰ মৃগাল

চাকৰিটো যোৱাৰ পিচতো অস্ততঃ মোৰ এটা কথা ভাল লাগিছে যে মই মৃগাল মৃগালহৈয়ে জীয়াই আছো, কিন্তু অবিনাশ অবিনাশ হৈ জীয়াই থাকিব পৰা নাই। এতিয়াও ভাবো কনবাত ভুল কৰিলোনেকি? আকৌ পিচত নিজে নিজেই ভাবো ভুলকৰা নাই, ঠিক বাটেৰেই আহিছো। সোৱা মোৰ পিচতে বুধুৱা লছমনকে আদি কৰি বহুতো মানুহ আহি আছে। নাজানো এই পথৰ শেষ ক'ত। কিন্তু এদিন যে শেষ হ'ব সি গাঁচা।.....জলি শেষ হৈ যোৱা ধূপডালৰ ঠাইত আন এডাল ধূপ জলাই দিলো।

ব্ৰেণ্ডেনডুৰ্গ গেটত / জিওলিঅ' মাজ্জন (ইটালী)

অনুবাদ : চল্লজ্যাতি চুভীয়া

২য় বাৰ্ষিক স্নাতক (বিজ্ঞান)

মই ভূমিকম্পৰ মাজত ডুব গৈছিলো
ভয়াবহ ভূস্পন্দনৰ পৰা
গৰ্জিত শিলাৰ মাজলৈকে,
জীয়াই থকাৰ কান্দোন
এতিয়াও স্থবিৰ।
এতিয়াও মানুহবোৰে গান গাই চিঞৰিছে
ইণ্ডিনবোৰৰ গৰ্জন, কামানৰ আঘাতত
বোধহয় পৃথিবীখন সূৰ্য্যৰ কাষ চাপি
চাৰিওফালে ঘূৰিছে।
বাৰ্লিনৰ ব্ৰেণ্ডেনডুৰ্গ গেটত কি হৈছে ?
বাঁহীৰ সুব, জুইশিখাৰ স্তম্ভৰ চৌদিশ আঙুৰি
সৈন্যসকল নৃত্যৰত।
ধ্বংস সকলোতে বিয়পিছে
ধ্বংস হৈয়েই আছে
দৌবা আৰু যুদ্ধমানবোৰ চালৰ ওপৰত গতিহীন
সিঁহঁতৰ কোনো স্পৃহা নাই দৌবাৰ, সেই শিলবোৰত।
হাতবোৰ, বাহুবোৰ ওপৰলৈ প্ৰসাৰিত হৈছে
জীৱনটো আকাশলৈ তুলি দি
আকাশ বঙহীন।

মন্দিৰৰ চূড়াবোৰ বোমাবৰ্ষণত চিৰাচিৰ।
মই আৰু কিমান চিঞৰিম
মই আৰু কিমান ভুগিম
মই মোৰ কলিজা ধ্বংস কৰিলো (যাতে ই অনুভৱ নহয়)
প্ৰতীক্ষাত
আকৌ এবাৰ এই শব্দ শুনাব,
এদিনাখন—
অৱশেষত, টোপনি চমুৱাই আহিল, মূৰ্ত্তৰ বাবে
কেৱল এক মূৰ্ত্তৰ বাবে।
ইয়াৰ প্ৰতিটো কোবেই কিমান শক্তিশালী
এতিয়া, জীয়াই থকাৰ বাবে, আৰু বেছি বধিব নোখোজো
মই বিচাৰি পালো আকৌ
মোৰ কলিজাটো
মানুহ আকৌ—মানুহ হ'ল বন্ধু সকল,
আমাৰ সৈন্যসকলে খোজ কাঢ়ে
যুদ্ধলিপ্ত মুখ্য চহৰবোৰ, খুন্দিয়াই ভাঙি দিয়ে
মই মানুহলৈ পৰিবৰ্ত্তন হৈছো
পৃথিবীত, মই মানুহ হৈ গ'লোঁ।

বহুদিন অপেক্ষাৰত মই / এলবার্ট টলমেন (অষ্ট্ৰেলিয়া)

অনুবাদ : নীলাময় দাস
২য় বাৰ্ষিক প্ৰাঃ বিঃ (বিজ্ঞান)

অপেক্ষাৰত মই বহুদিন
সোণালী মুকুটটোৰ বাবে
আকৰ্ষিত মোৰ চেতনা
তাৰ তিৰবিৰণিত ;
সি এতিয়া ওপঙি থাকে
তিৰবিৰাই মোৰ কাষত ।
বহুদিন অপেক্ষাৰত মই—
তাৰ সন্ধানত ।
যি প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ মোক লৈ যোৱাৰ
সপোনৰ দুৱাৰেৰে, তাৰ তীৰ্ণগতিৰে,

অপেক্ষাৰত মই বহুদিন
সেই দিনটোলৈ ; প্ৰয়োজন মোৰ বাবে ।
বৈ থকা প্ৰতিটো মূৰ্ত্ত মোৰ
সেই দিনটোলৈ
প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ হৈ বৈ থকাৰ বহু আনন্দেৰে ;
কাৰণ, মই জানো
মৰ্যাদা পাব এদিন সেই প্ৰতিজ্ঞাই
সেই মুকুট, সেই সন্ধান, সেই দিন
সিহঁতৰ পথত ।

অসম্পূৰ্ণ অস্তিত্ব/চাহাব জাকাৰি (উহ)

অনুবাদ : গোলাপ মাথ
২য় বাৰ্ষিক স্নাতক (বিজ্ঞান)

অস্তবঙ্গ বন্ধু,
তুমি প্ৰবাহমান পানী !
মই—এই শিলটো,
মই এই শিলটো—তোমাৰ অতীতৰ
পাহৰি যোৱা চিন :
ক্ৰমাগত কৰিছে তোমাৰ গভিক
সময়ৰ চকৰিয়ে ।
আৰু মই, স্থবিৰ
অন্তহীন ভৱিষ্যত তোমালৈ
মোৰ বাবে এক স্থায়ী অতীত ;
অস্তবঙ্গ বন্ধু,
তুমি প্ৰবাহমান পানী !

কোনো বিপদ নাই

মাচাং গোয়ানা (মোজাম্বিক)

বিপদ আহে, যদিহে ঐক্যহীন,
ভীৰু—কাপুকষ ।
জীৱনৰ প্ৰতিটো মূহূৰ্ত্ততে
বিপদ আহে—
বিবেকহীন, দায়িত্বহীনৰ বাবে—
ছিন্ন ভিন্ন জনতাৰ বাবে—।
কিন্তু ;
সিহঁত সদায়ে মিৰাপদ ।
কাৰণ,
সিহঁত সাহসী—ঐক্যবদ্ধ—
আশাদীপ্ত জনতা,
নিৰ্ভীক ত্যাগী জনতা ।

সুন্দৰৰ আৰাধনাত ০০০

'The undefeatable spirit of the universe' নাটকৰ জৰিয়তে বছৰৰ শ্ৰেষ্ঠ অভিনেতাৰ সন্মান লাভ কৰা
মঃ চিৰাজুল হচেইন

বছৰৰ শ্ৰেষ্ঠ নাট পৰিচালক
বিমলেন্দু চৌধুৰী

কলেজ সপ্তাহৰ শ্ৰেষ্ঠা গায়িকা
ৰুমী দেৱী পুৰকায়াসু

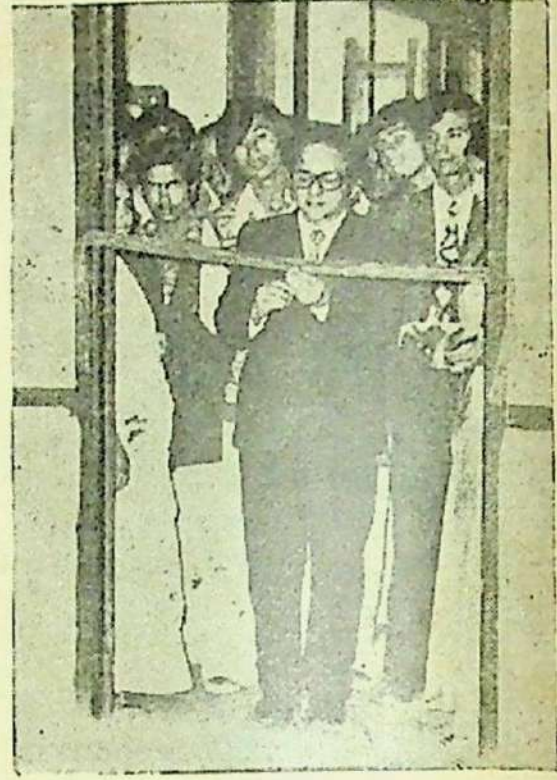
"আধাৰ শিলা" নাটকৰ জৰিয়তে
বছৰৰ শ্ৰেষ্ঠা অভিনেত্ৰীৰ সন্মানেৰে
বিভূষিতা
উজ্জ্বলা হাজৰিকা

যন্ত্ৰ সঙ্গীতত (মেণ্ডোলিন) প্ৰথম
পুৰস্কাৰ বিজয়ী আমাৰ মৰমৰ
কিশোৰ গিৰি

‘আশাবশিলা’ নাটকৰ জৰিয়তে কলেজ সপ্তাহত শ্ৰেষ্ঠ নাট্য দলৰ সন্মান লাভ কৰা শিল্পীদল বাওফালৰ পৰা ক্ৰমে :-
 বহিথকা—চৈয়দ মেহদী আলম বৰা (নাট্যকাৰ)
 উজ্জ্বলা হাজৰীকা, বল্লভ বুঢ়াগোহাই
 থিয় হৈ—পুলিন দাস, অকনাল বহিছদ আৰু
 প্ৰণৱ ভট্টাচাৰ্য্য

মুখ্য অতিথি নৱকান্ত বৰুৱাক '৭৬ৰ কলেজ সপ্তাহত অনুষ্ঠিত প্ৰদৰ্শনী মুকলি কৰা দেখা গৈছে। লগত সেয়া অধ্যাপক বিৰিঞ্চি কুমাৰ মেধি (সোফালে) আৰু সুকুমাৰ কলা বিভাগৰ সম্পাদক বিকাশ আৰাধ্বৰা (বাওঁফালৰ পিছৰ জন)

কলেজ সপ্তাহত চিত্ৰ প্ৰদৰ্শনী চাই থকা অৱস্থাত দৰ্শকৰ একাংশ

তথা উৎসাহ পাই এই বিভাগৰ সম্পাদিকা হোৱাৰ
গোৱাৰ অৰ্জন কৰাৰ সুবিধা কণ পালো তেখেত সকললৈ
মোৰ কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলো ।

মই কাৰ্য্যভাৰ গ্ৰহণ কৰাৰ কেইদিনমান পিচতেই
মহাবিদ্যালয়ৰ সেৱা সপ্তাহ আৰম্ভ হয় । এই বছৰেকীয়া
সপ্তাহ উপলক্ষে মোৰ বিভাগতো প্ৰতি বছৰে পাতি
অহাৰ দৰে এইবাৰো কিছুমান খেল প্ৰতিযোগিতা
পতা হয় । ইয়াৰ উপৰিও এই বছৰ এটি নতুন
প্ৰতিযোগিতা পতা হয় । এই প্ৰতিযোগিতাটো আছিল
ছাত্ৰীসকলৰ বন্ধন প্ৰতিযোগিতা । এই প্ৰতিযোগিতা-
টোৱেই প্ৰতিযোগীসকলক বেচ উৎসাহিত কৰি তোলে ।

ছাত্ৰী জিৰণি কোঠাতো খেলা-ধুলা, পঢ়া-শুনা
আদিৰ কাৰণে উপযোগী হলেও তাৰ ভিতৰত কিছু-
মান অসুবিধাও নথকা নহয় । কাৰণ প্ৰতি বছৰে এই
মহাবিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰীৰ সংখ্যা ক্ৰমাৎ বাঢ়ি গৈ আছে ।
তাৰ ফলত কিছুমান বিশেষ অসুবিধাই দেখা দিয়াতো
স্বাভাৱিক । এই অসুবিধাবোৰ যাতে নোহোৱা হয়
তাৰ বাবে কৰ্তৃপক্ষই বিশেষ ব্যৱস্থা লয় যেন ।

সামৰণিত মই মোৰ বিভাগৰ ভাৰতপ্ৰাপ্ত অধ্যাপিকা
অঞ্জলি দাস বাইদেউলৈ ভক্তিপূৰ্ণ শ্ৰদ্ধা জনাইছো
লগতে নৰেশ্বৰ শৰ্ম্মা চাৰলৈও মোৰ ভক্তিপূৰ্ণ শ্ৰদ্ধা
জনালো । তেখেত সকলৰ বহুমূলীয়া উপদেশে মোক
এই সময় ছোৱাত যথেষ্ট সহায় কৰিলে ।

যিসকল বিচাৰক মণ্ডলীয়ে মোৰ বিভাগত হোৱা
খেলবোৰ বিচাৰ কৰি দিলে তেওঁলোকলৈ মোৰ আন্তৰিক
ধন্যবাদ জনাইছো ।

সদৌ শেষত আৰ্য্য বিদ্যাপীঠ মহাবিদ্যালয়ৰ উজ্বল
ভবিষ্যত কামনাৰে মই মোৰ প্ৰতিবেদনৰ সামৰণি
মাৰিলো ।

মুক্তা পাঠক

সম্পাদিকা, ছাত্ৰী জিৰণি কোঠা

সাধাৰণ খেল বিভাগ

১৯৭৫-১৯৭৬ চনৰ আৰ্য্যবিদ্যাপীঠ মহাবিদ্যালয়ৰ
সাধাৰণ খেল বিভাগৰ সম্পাদক হিচাবে মই মোৰ
কাৰ্য্যকাল ছোৱাৰ বছৰেকীয়া প্ৰতিবেদনখন সমূহ ছাত্ৰ-
ছাত্ৰী, বন্ধু-বান্ধৱীৰ ওচৰত দাঙি ধৰিলোঁ । এই
বিভাগৰ সম্পাদক হিচাবে মোক নিয়োজিত কৰা বাবে
আমাৰ নিৰ্বাচক মণ্ডলীৰ ওচৰত মই চিৰ কৃতজ্ঞ ।
আনহাতে যিসকল বন্ধু-বান্ধৱীৰ সহায়-সহানুভূতি তথা
উৎসাহ পাই এই বিভাগৰ সম্পাদক হোৱাৰ গোৱাৰ
অৰ্জন কৰিলোঁ, তেওঁলোকলৈ মোৰ অন্তৰ্ভাৱ কৃতজ্ঞতা
থাকিল ।

এই বিভাগৰ সম্পাদক হবলৈ মোৰ মনত আগবে
পৰা এটা হাবিয়াস আছিল—সেয়ে মহাবিদ্যালয় এখনৰ
সম্পাদক হবলৈ পাই মই আনন্দিত ।

বৰ্ত্তমান খেল-ধেমালি শিক্ষাৰ অপৰিহাৰ্য্য অংশ ।
কেৱল পাঠ্য-পুথিৰ আবেষ্টনীৰ মাজতে আবদ্ধ নাথাকি
খেল-ধেমালিতো আত্মনিয়োগ কৰিব লাগে, মানসিক
উৎকৰ্ষ সাধনৰ বাবে । কিন্তু আজি আমি দেখিবলৈ
পাইছো খেল ধেমালিৰ প্ৰতি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ যিমানখিনি
উৎসাহ উদ্দীপনা থকাৰ আৱশ্যক আছিল, সিমানখিনি
নাই । মই অৱশ্যে অকল বন্ধু-বান্ধৱীসকলকে দোষ
দিব নোৱাৰোঁ—ইয়াৰ বাবে আজি আমাক লাগে
অনুপ্ৰেৰণা, উৎসাহ-উদ্দীপনা আৰু খেল-ধেমালীৰ বাবে
আৱশ্যকীয় সামগ্ৰী । এখন উপযুক্ত খেল পথাৰ নথকাৰ
ফলত প্ৰতি বছৰে আমি অসুবিধা ভুগিব লগাত পৰোঁ
আমাৰ মহাবিদ্যালয়ৰ যিখন খেল পথাৰ আছে তাত
বাৰিষা অহাৰ লগে লগে পানীৰে উপচি পৰে, আৰু
বাৰিষা যোৱাৰ লগে লগে খেল পথাৰখনত নানা
ধৰণৰ হাবি-জঙ্ঘলেৰে পৰিপূৰ্ণ হয় । তাৰ ফলত
মহাবিদ্যালয়ৰ বাৰ্ষিক সেৱা সপ্তাহ অহাৰ লগে লগে
খেল পথাৰখনৰ হাবি জঙ্ঘলবোৰ ওচাই চাফ্ কৰি

কিবাকৈ বাৰ্ষিক প্ৰতিযোগিতা সমূহ পাতিব লগাত পৰা যায়। খেল পথাৰখন উপযোগী হৈ নপৰাৰ নিমিত্তে খেলুৱৈ সকলৰ পৰা বহুখিনি আপত্তি শুনিব লগাও হয়। মই ভাবো আমাৰ মহাবিদ্যালয়ৰ খেল পথাৰখন যদি ভাল কৰি লোৱা হয়, তেনেহলে এখন অতি ধুনীয়া খেল পথাৰত পৰিণত হব।

মই কাৰ্য্যভাৰ গ্ৰহণ কৰাৰ দুইদিনৰ পিছতে আহি পৰিল আমাৰ "মহাবিদ্যালয় সপ্তদশ বাৰ্ষিক সেৱা সপ্তাহ"। এই বাৰ্ষিক সেৱা সপ্তাহৰ অংশ হিচাবে আয়োজিত কৰা হয়—ক্ৰীড়া সমাৰোহ। তিনিদিনীয়া কাৰ্য্যসূচীৰে এই ক্ৰীড়া সমাৰোহ সূচাকৰূপে পালন কৰা হয়, ক্ৰীড়া সমাৰোহ মুকলি কৰে মহাবিদ্যালয়ৰ প্ৰাক্তন অধ্যক্ষ গিৰিধৰ শৰ্মাদেৱে। উদ্বোধনী সভাৰ পিছতেই কাৰ্য্যসূচী অনুসৰি ভিন্ ভিন্ খেলসমূহ অনুষ্ঠিত হয়।

উল্লেখযোগ্য কথা হ'ল যে এইবাৰ ক্ৰীড়া সমাৰোহৰ শ্ৰেষ্ঠ খেলুৱৈৰ সন্মান লাভ কৰে ক্ৰমে প্ৰাক্‌বিশ্ববিদ্যালয় ছাত্ৰ শ্ৰীসূৰেশ ডেউৰী (কলা বিভাগ) আৰু ছাত্ৰী কুমাৰী লিনু ৰাজখোৱাই (বিজ্ঞান শাখা)।

এইবাৰ আমাৰ এই খেলৰ বাঁটা বিতৰণ কৰে প্ৰাক্তন অধ্যক্ষ গিৰিধৰ শৰ্মাদেৱে। লগতে সহায় কৰে বৰ্তমান অধ্যক্ষ অমুক সিং দেৱে।

ক্ৰীড়া সমাৰোহ সফল পৰিসমাপ্তিৰ পিছদিনাখনেই আমি 'নগাওঁ' ফ্ৰেডিয়াম খেল পথাৰত অনুষ্ঠিত বাৰ্ষিক আন্তঃ মহাবিদ্যালয় ক্ৰীড়া সমাৰোহত যোগদান দিবলৈ প্ৰস্তুত হও। দুখৰ বিষয় যে এইবাৰ মহাবিদ্যালয়ৰ পৰা এজনীও ছাত্ৰী খেলুৱৈ প্ৰতিযোগিতাৰ বাবে পথাৰ পৰা নগল। সি যি কি নহওক ছাত্ৰৰ দলটোৱে বহুখিনি অসুবিধাৰ মাজেৰে এই ক্ৰীড়া প্ৰতিযোগিতাত সুনাম ঘৰ্জ্জন কৰিবলৈ সক্ষম হয়। শ্ৰীশান্তনু বিশ্বাসে ১০০ মিঃ দৌৰত ২য়, আৰু হ'পফ্ৰেপ্ আৰু জাম্পত ৩য় স্থান পায়। তদুপৰি শ্ৰীবীৰেণ চন্দ্ৰ হুজুৰীয়ে ৮০০ মিঃ দৌৰত ২য় স্থান পায়। এই উদীয়মান খেলুৱৈ দুজনৰ

কৃতিত্বৰ বাবে সমূহ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ হৈ মই তেওঁলোক দুজনলৈ আন্তৰিক ওলগ তথা শুভেচ্ছা জনাইছো। লগতে প্ৰতিযোগিতাত যোগ দিয়া আন আন খেলুৱৈ সকললৈ মোৰ হিয়া ভৰা শুভেচ্ছা থাকিল।

সম্পাদক পদত অধিষ্ঠিত হৈ খেল সম্পৰ্কীয় বহুখিনি দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰিব লগা হয়। সেয়ে এই বিভাগটোৰ সৰ্বস্বাস্থীন উন্নতিৰ বাবে আৰু ইয়াৰ কাম-কাজবোৰ যাতে নিখুঁত ভাবে পৰিচালনা কৰিব পাৰে তাৰ বাবে সুদৃষ্টি দিছিলোঁ, কিন্তু এই ক্ষেত্ৰত কিমান দূৰ সফল হব পাৰিছিলোঁ তাৰ এৰিয়ানৰ বন্ধু-বান্ধবী সকলৰ বিচাৰ্য্য। প্ৰথমৰ পৰাই কাম-কাজ নিয়াবিকৈ সম্পাদন কৰিম বুলি ভাবিছিলো যদিও তাৰ মাজত কেতবোৰ দোষ ক্ৰটি বৈ গল।

শেষত আমাৰ মহাবিদ্যালয়ৰ অধ্যক্ষ শ্ৰীঅমুক সিং দেৱলৈ আৰু উপাধ্যক্ষ শ্ৰীভূৱনেশ্বৰ ভূঞা দেৱলৈ মই মোৰ কৃতজ্ঞতাৰ শৰাই আগবঢ়ালোঁ। অধ্যাপক ৰবীন তালুকদাৰ, দেৱত্ৰত ঘোষ, সুশীল বৰঠাকুৰ, দীনেশ বৰুৱা, বীৰেণ দাস আৰু মোৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত অধ্যাপক নৰেশ্বৰ শৰ্মা দেৱে মোৰ দায়িত্ব পালনত দিয়া মূল্য-বান উপদেশ সমূহৰ কথা শ্ৰদ্ধাৰে সুৰ্ৰিৰি তেখেতসকললৈ মোৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলোঁ।

সম্পাদক হিচাবে থকা সময় ছোৱাত বিভিন্ন কাম কাজত যিসকল বন্ধু-বান্ধবীয়ে সহায় সহযোগ আগ-বঢ়ালে তেওঁলোকলৈ মোৰ আন্তৰিক ধন্যবাদ জনাইছোঁ। লগতে ছাত্ৰাবাসৰ বন্ধুসকলে মাজে-সময়ে কাম-কাজত সহায় কৰি দিয়া বাবে তেওঁলাকলৈ আন্তৰিক ধন্যবাদ জনোৱা হ'ল।

সৰ্বশেষত আমাৰ মহাবিদ্যালয় খেল বিভাগৰ উজ্বল ভৱিষ্যত কামনা কৰিলোঁ।

মঃ আকুল হামিদ

সম্পাদক, সাধাৰণ খেলবিভাগ

সাহিত্য সন্ধান সম্পাদকৰ প্ৰতিবেদন

আৰ্য্য বিদ্যাপীঠ মহাবিদ্যালয়ৰ সাহিত্য সন্ধান সম্পাদক হিচাবে আপোনালোকক সেৱা কৰিবলৈ সুযোগ দিয়া বাবে আৰম্ভনীতে অধ্যক্ষ ডাঙৰীয়াক আৰু অধ্যাপক অধ্যাপিকা সকললৈকে মই মোৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছোঁ।

কাৰ্য্যভাৰ গৃহণৰ কিছুদিন পাচতে মহাবিদ্যালয়ৰ সেৱা সপ্তাহ আৰম্ভ হয়। আন আন বছৰৰ দৰে এই বছৰো সন্ধান তৰফৰ পৰা চুটি গল্প, কবিতা, ৰচনা প্ৰতিযোগিতা আদি অনুস্থিত হয়। তাৰ পিচত সন্ধান ফালৰ পৰা এখনি আলোচনা চক্ৰ আয়োজিত কৰা হয়। বিষয় বস্তু আছিল “কৰ্ম্মবীৰ নবীন চন্দ্ৰ বৰদলৈ আৰু তেওঁৰ সাহিত্য সাধনা”।

সভাপতিৰ আসন গৃহণ কৰিছিল অবসৰ প্ৰাপ্ত প্ৰধান শিক্ষক শ্ৰীকৃষ্ণকান্ত বৰুৱাদেৱে। উদ্বোধক আছিল অধ্যক্ষ পৰেশ চন্দ্ৰ শৰ্ম্মাদেৱ। অংশ গৃহণ কৰিছিল ডঃ হেমন্ত কুমাৰ শৰ্ম্মা, অধ্যাপক হুৰ্গেশ্বৰ শৰ্ম্মা, অধ্যাপক ৰাধা শৰ্ম্মা আদি কেইবা গৰাকী অধ্যাপক আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে। সেই দিনাই সাহিত্য সন্ধান বঁটা-বিতৰণ হৈ যায়।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰী বন্ধু-বান্ধৱীসকলৰ সাহিত্য সন্ধান প্ৰতি আগ্ৰহ দেখি মই সচাকৈয়ে আনন্দিত হৈছোঁ। সময়ৰ অভাৱ হেতুকে সাহিত্য সন্ধান কাম প্ৰায় কলেজ সপ্তাহৰ মাজতে আবদ্ধ ৰাখিব লগিলা হৈছিল তাৰ বাবে মই দুঃখিত। মই আশা ৰাখিছোঁ ভবিষ্যতে এই পদলৈ অহা সম্পাদক সকলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলৰ আশা পূৰণ কৰিব পাৰিব।

সামৰণিত অধ্যক্ষ শ্ৰীযুত অমুক সিংদেৱ, অধ্যাপক শ্ৰীযুত ৰাধা শৰ্ম্মা, শ্ৰীযুতা অঞ্জলী বাইদেউ আৰু

শ্ৰীযুতা পূৰ্ণিমা দাস বাইদেউলৈ শ্ৰদ্ধা ভাৱা কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলোঁ। লগতে মোৰ কামত দিহা পৰামৰ্শ দি সহায় কৰা বাবে ছাত্ৰ-ছাত্ৰী বন্ধু-বান্ধৱী সকললৈ আন্তৰিক ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিলোঁ।

সদৌ শেষত আৰ্য্যবিদ্যাপীঠ মহাবিদ্যালয়ৰ লগতে সাহিত্য সন্ধানৰ সৰ্বতোপ্ৰকাৰে উন্নতি কামনা কৰি প্ৰতিবেদনৰ সামৰণি মাৰিলোঁ।

ধন্যবাদেৰে

জিতেন্দ্ৰ কুমাৰ ঠাকুৰীয়া

সম্পাদক/সাহিত্য সন্ধান

তৰ্ক বিভাগ

বছৰেকীয়া প্ৰতিবেদনৰ আৰম্ভণিতে শ্ৰদ্ধেয় অধ্যক্ষ ডাঙৰীয়াক আৰু শিক্ষাগুৰু সকলৰ ওচৰত মোৰ কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিছোঁ। তেখেত সকলৰ নিৰ্ব্বাচনেই মোক এই মহান অনুস্থানটোৰ তৰ্ক সভাৰ সম্পাদক হিচাবে দায়িত্ব পালনৰ সুযোগ দিলে। কাৰ্য্যভাৰ গ্ৰহণৰ তিনিদিন পাচতেই, আমাৰ মহাবিদ্যালয় “কলেজ সপ্তাহ” অনুস্থিত হয়। খৰতকীয়া ভাবে এই সপ্তাহ পালন কৰা হলেও, মোৰ বিভাগৰ সকলো কাম মই সুচাৰুৰূপে চলাই নিব পাৰিছিলোঁ। তৰ্ক, আকস্মিক বক্তৃতা আৰু প্ৰশ্নোত্তৰ প্ৰতিযোগিতাই আছিল মোৰ বিভাগৰ প্ৰধান প্ৰতিযোগিতাৰ বিষয়। সৰ্বাতোকৈ আকৰ্ষণীয় আছিল প্ৰশ্নোত্তৰ প্ৰতিযোগিতা। এই প্ৰতিযোগিতাত ২১ টি দলে যোগদান কৰিছিল। প্ৰতিটো দলত চাৰিজন সদস্যৰে গঠিত আছিল। আটাই কেইটি প্ৰতিযোগিতাতে যথেষ্ট সংখ্যক প্ৰতিযোগী, ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আৰু অধ্যাপক উপস্থিত আছিল। আকস্মিক বক্তৃতা প্ৰতিযোগিতা হাস্যকৰ আৰু উপভোগ্যৰ বিষয় আছিল।

কলেজ সপ্তাহ শেষ হোৱাৰ কিছু দিনৰ পাচতেই গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত আন্তঃকলেজ যুৱ মহোৎসৱ মাৰম্ভ হয়। মহোৎসৱৰ অসমীয়া বিভাগৰ তৰ্ক প্ৰতিযোগিতাত আমাৰ মহাবিদ্যালয়ৰ প্ৰতিনিধি মেহদি আলম বৰা আৰু প্ৰণৱ কলিতাই যথেষ্ট সুখ্যাতিৰ বিচয় দিয়ে। মেহদি আলম বৰাই এই প্ৰতিযোগিতাত তৃতীয় স্থান অধিকাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। ইয়াৰ লগে লগে, মোৰ কাৰ্যকালৰ ভিতৰত বিভিন্ন তৰ্ক প্ৰতিযোগিতাত আমাৰ মহাবিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰই অংশ গ্ৰহণ কৰি যথেষ্ট সুখ্যাতি অৰ্জন কৰে।

দুখৰ বিষয় এইয়ে যে আমাৰ মহাবিদ্যালয়ে প্ৰতি বছৰে প্ৰতি অহা ডঃ বাণীকান্ত কাকতি সোঁৱৰণী আন্তঃস্কুলীয়া প্ৰতিযোগিতাখনি, মোৰ কাৰ্যকালৰ ভিতৰত প্ৰতিযোগিতা নোৱাৰিলো। অন্যথা এই প্ৰতিযোগিতা “কলেজ সপ্তাহ” ভিতৰতে পতা হয়। কিন্তু মোৰ যথেষ্ট কম সময়ৰ ভিতৰতে আমাৰ “কলেজ সপ্তাহ” অনুষ্ঠিত হোৱাত সেই সময়ত এই প্ৰতিযোগিতা কৰা নহ'ল।

মোৰ কাৰ্যকালৰ আৰম্ভণিৰে পৰা বৰ্তমানলৈ, মোক প্ৰতিযোগিতাত দিহা পৰামৰ্শ আৰু সহায় আগবঢ়োৱাৰ বাবে, মোৰ বিভাগৰ তত্ত্বাবধায়ক, অধ্যাপক বৰীন কদাৰৰ প্ৰতি মই চিৰকৃতজ্ঞ।

বৰ্ষশেষত আৰ্যবিদ্যাপীঠ মহাবিদ্যালয়ৰ উজ্জ্বল ভৱিষ্যত কামনা কৰিলো।

অলক শৰ্মা

সম্পাদক, তৰ্ক আৰু আলোচনা চক্ৰ

খেল বিভাগ

আৰ্যবিদ্যাপীঠ মহাবিদ্যালয়ৰ সমূহ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী বন্ধু-বন্ধুত্ব প্ৰীতি ও শুভেচ্ছা জনাই মই মোৰ প্ৰতিযোগিতা আৰম্ভ কৰিলোঁ। আমাৰ মহাবিদ্যালয়ৰ অধ্যক্ষ

আৰু শিক্ষাগুৰুসকলে এনে মহান সুযোগ দিয়া বাবে তেখেতসকলৰ ওচৰত মই চিৰকৃতজ্ঞ।

যোৱা বছৰবোৰৰ দৰে এইবাৰো আমাৰ মহাবিদ্যালয়ৰ বাৰ্ষিক ক্ৰীড়া সপ্তাহ পতা হয়। এই ক্ৰীড়া সপ্তাহত বেডমিণ্টন, ভলিবল আৰু লনটেনিচ খেলৰ ব্যৱস্থা কৰা হয়। কিন্তু সময়ৰ অভাৱত লনটেনিচ প্ৰতিযোগিতা পতা সম্ভৱ নহ'ল।

এই বছৰ ভলিবল খেলত প্ৰাক্-বিশ্ববিদ্যালয় (বিজ্ঞান) দ্বিতীয় বাৰ্ষিক শ্ৰেণীয়ে বি, এছ, চি শ্ৰেণীক পৰাজয় কৰি মহাবিদ্যালয়ৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ দল বুলি পৰিগণিত হয়। ল'ৰাৰ এজনীয়া বেডমিণ্টন প্ৰতিযোগিতাত আজাদউদ্দিন আহমেদে ভূবন সন্দিকৈক পৰাস্ত কৰি মহাবিদ্যালয়ৰ শ্ৰেষ্ঠ বেডমিণ্টন খেলুৱৈৰ সন্মান লাভ কৰে। ছোৱালীৰ এজনীয়া বেডমিণ্টন খেলত বিজয়ী হয় উৎপলা দে-ই আৰু বাণাৰ্চ আপৰ সন্মান লাভ কৰে লীনা ৰাজখোৱাই। ল'ৰাৰ দুজনীয়া খেলতো আজাদ আহমেদ আৰু সত্যেন চৌধুৰী বিজয়ী হয় আৰু ভূবন সন্দিকৈ আৰু বোহিনী লহকৰে ৰাণাৰ্চ আপৰ সন্মান লাভ কৰে। আনখন মিক্স ডাবলচ্ খেলত আজাদ আহমেদ আৰু মিচ্ ৰীতা দাসে ভূবন সন্দিকৈ আৰু মিচ্ উম্মিলা চৌধুৰীক পৰাজিত কৰি মিক্স ডাবলচ্ৰ শ্ৰেষ্ঠ দল হিচাবে পৰিগণিত হয়।

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ এইবাৰৰ আন্তঃ মহাবিদ্যালয় ক্ৰীড়া সমাৰোহৰ বেডমিণ্টন আৰু লন টেনিচ খেলত আমাৰ মহাবিদ্যালয়ে চেমিফাইনেলত উপনীত হৈ পাবদৰ্শিতা দেখুৱাবলৈ সক্ষম হয়।

যি সকল বন্ধু-বান্ধৱীৰ অক্লান্ত পৰিশ্ৰমে মোক দায়িত্ব পালনত বিশেষ ভাবে সহায় কৰিলে তেওঁলোকলৈ মোৰ কৃতজ্ঞতা থাকিল।

বৰ্ষশেষত আৰ্যবিদ্যাপীঠ মহাবিদ্যালয় তথা খেল-ধেমালি বিভাগৰ বৰ্ত্তমান ভৱিষ্যত কামনা কৰি মোৰ এই প্ৰতিবেদনৰ সামৰণি মাৰিলো।

ধন্যবাদেৰে—

মঃ আজাদউদ্দিন আহমেদ

“হামিপনি বাচি বহনছও ইতিহাসকো পন্না কুলচিয়েব’.....”

“...আমিও জীয়াই থাকিম
ইতিহাসৰ পাত গছকি...”

শিল্পী—প্রতুল কলিতা
২য় বাৰ্ষিক স্নাতক (বিজ্ঞান)

ARYAN

ARYA VIDYAPEETH COLLEGE MAGAZINE

EDITORIAL BOARD

PRESIDENT :

PRINCIPAL A. SING

PROF. IN-CHARGE

DURGESWAR SHARMAH

PRADIP KUMAR DUTTA

PRADIP KUMAR DAS

MEHDI ALAM BORA

CHANDRAJYOTI CHUTIA

MISS KABERI GUPTA

Yearly Publication

17th Issue

1975-76

English Section

Editor :

PRADIP KUMAR DUTTA

17th Issue, Aryan Contents :

Thiefs of the world arise	: Dr. B. L. Srivastava
Energy And India	: Nabin Ch. Kalita
Earthquakes	: Pratul Kalita
Radhanath Phukan : A Critique of his idealistic view of modern Science	: Prof. Sibanath Barman
So our minds never feel bore'	: Mukul Kumar Talukdar
Exploring the miracles of the mind	: Amitava Maitra

[POEM]

Thiefs of the world arise !

Dr. B. L. Srivastava
Deptt. of English

This age of actor and benefactor
Purrs and purrs but does not spur.
A genuine thief is what we need
The iron-age benumbs his creed.
Bandits at large ! the thief recedes
The actor preaches, and none heeds,
The actor snatches smile with-al,
And imparts it, it does fall.
The thief not snatches, but doth steal,
And imparts it and we feel,
Feel because we proudly steal.
What is stolen does but heal,
What balms and spur is creed of thief
From that come peace, salvation chief.
Its balm is great as that of rhyme,
Which is itself a stealing prime.
Arise yon thieves of all descriptions,
Ages all, and races, nations ;
Steal and delever goods in fog,
Bounce and pounce and clog and dog.

Energy AND India

Nabin Ch. Kalita
Prev. yr. M.Sc. (Maths.)

IN these few pages and with such a meagre knowledge as we possess, it is a very hard task to assess everything that ought to be included in the subject.

India is one of the countries which have yet to solve the common man's fundamental problems of food fuel, shelter, clothing or transport though she has been able to double her food production in the last 28 years primarily because of a tremendous increase in irrigation facilities through the major dams and reservoirs. The life spans of major dams reservoir, however, are only a quarter of what our dams had then meant to be. Heavy silting of our reservoirs is already taking place. Very soon our population at its present growth rate of 2.5% a year will outstrip our food stocks. As regards the future, the declining fertility rate is assumed. During the fifth plan and later, a population of 705 million in 1986 and 890 million in

the year 2000, with a growth rate down to 1 percent only are calculated to be. And to meet fully the rising demands of still growing population, the irrigation commission has drawn up a programme for complete and final development of the country's entire irrigation potential, estimated at 82 million hectares by 1989. The rapidly worsening economic situation is forcing the trace of irrigation development to earlier completing but a recent resurvey has put total potential at 107 million hectares, which is not likely to be all developed much before 1994 (end of the fifth plan). There is no question of this programme's ever extending to the year 2000. even if a re-assessment were to raise the potential somewhat higher. The twenty point economic plan announced by the Prime Minister of India in July 1, 1975 also aims to bring five million more hectares under irrigation. National programme for use of underground water is being stressed.

But all our economic plannings for an accelerated development will be doomed if the present energy crisis continues to exist. Various sources of energy in India have so far failed to meet the full requirements of both the agricultural and industrial sectors. This shortage has recently got aggravated further because of a four-fold increase in the international price of crude oil. To take the country out of the present energy crisis, we need to increase the yield and production of the current sources. As stocks of fossil fuels are depleting at a fast rate and as our energy requirements in the future are bound to be increase with increase in human population with improved living standards; we would have to take the help of other energy sources as well. But before doing so we have to assess the other potentialities of the different sources and would have to solve many related scientific and technical problems.

Energy which is the most fundamental for all kinds of development at present means a capacity for doing useful (also harmful) works. Forgetting everything those harms that may be caused by use of Energy we should channelise our attention and genuine endeavour to channelise our attention and genuine endeavour to channelise all the energies for the good of our society; for the good of man. For doing anything like cooking food or travelling from one place to another, we need help of energy. Energy has generally been drawn from three sources: fossil fuels (remains of past organisms lying for million of years underneath earth's surface)—coals, natural gas and oil; biological sources—wood, cattle-dung and vegetable wastes; and electricity generated from hydro nuclear

and thermal sources. Of these, from whichever we can obtain energy; it can always be converted into more useful and easy-to-use forms using various mechanical devices.

Present sources of Energy :

Coal :— Total known reservoirs of coal in India are 83 billion tonnes and our average annual production is 70 million tonnes. This production rate can be increased with improved mining technology. With increased coal production, more thermal-power station may be set up. It is a source of oils and gas which may be produced by treating coal under various gasification techniques.

Oil :— Our total known reservoirs of oil are 130 million tonnes. Our present annual consumption of oil is 23 million tonnes, out of which only 8 million tonnes are extracted from our own sources. The rest is imported mainly from the Arabian countries, the largest oil producing agents in the world. This rate of production can be increased and with improved exploration techniques, new oil-fields may be located. The recently obtained sources of oil in the Bombay High, Assam and Meghalaya may bridge to some extent the gap between our rate of production and consumption.

Hydro-electricity :— The total electric power which can be gainfully generated from our all water sources in the country is 41000 MW (1 MW = 10^6 watts) of which only 9000 MW is being generated at present. Though this source of electricity at times is somewhat undependable because of erratic monsoon and less rainfall in catchment areas, yet the total potential of this source is tremendous. Out of the currently used sources,

this is the only source which goes wasted if not fully exploited. Yield from these sources can be more effectively used by decreasing transmission losses which amount to about 20% at present.

Thermal-Power :— When ELECTRICITY is generated by burning FOSSIL FUELS (usually coal) the minimum efficiency of conversion from heat energy to electricity reached is about 40%. The remaining gets lost due to radiation and other factors. This efficiency may be pushed to about 55% by using MHD (Magneto-hydrodynamic) generators which are in the development stage at present.

Nuclear-Power :— Electricity from this source in the country is being generated using the fission [the process of breaking up of nucleus of a heavy atom into two more or less equal segments with the release of a large amount of energy] of both natural and enriched uranium (natural uranium contains only 7% fissionable uranium—235 and the rest is fertile uranium—238, Enriched uranium contains more than 7% fissionable uranium—235)

With the known Uranium deposits and present reactor technology, our generating capacity of electric power from this source can be 5000 MW of which only 600 MW is being utilised at present. Our reactors, along with producing electricity, produce some fissionable Plutonium—239 from absorption of fast moving neutrons by uranium—238. Since our deposits of uranium are rather limited, attempts are being made to develop fast-breeder reactors which can use plutonium—239 as fuel.

It has been mentioned already that the atomic fuel Uranium exists in nature in two

isotopic forms of atomic weights 235 and 238. It has also been mentioned that it is the less abundant 7% lighter isotope U 235 that undergoes fission by absorbing thermal neutrons. The neutrons released during fission maintain the Chain Reaction. The heavier and abundant isotope absorbs neutrons of certain energies without undergoing fission causing a loss of neutrons thereby retarding the chain reactions. To overcome this, enriched Uranium in which the abundance of U 235 is increased by isotope separation in the atomic reactor fuels and in the atomic bomb. The chemical properties of the isotopes are identical and they cannot be separated by chemical processes. The present method of separation make use of the property that lighter elements diffuse faster than the heavier ones. Since the difference in mass in this case is very small, the process is very slow and so very expensive. Much of the high cost of the atomic fuel is due to the cost of separation. Recently, a few research groups in the west have announced the separation of isotopes by using LASER [meaning : Amplification by stimulated emission of Radiation. The success of MASER principle in the amplification of microwave frequency range prompted several investigations to examine the possibilities of extending this principle in the optical and infrared regions of the spectrum. This led to a very useful invention in 1958 of LASER or the optical MASER. The credit for this unique device goes simultaneously to C. Townes and Schawlow of Columbia University, U.S.A. and Basov and Prokorov of Lebedev Institute, Moscow]. This technique when fully developed could greatly reduce the cost of atomic fuel. It is reported [Physics Today, Sept. '74, P.P. 37] that the concentration of U 235 in a sample

was increased from 7% to 60% by a group of scientists in the U.S.A. using this technique.

Some other non-conventional sources of energy are wind-energy, geo-thermal energy, tidal energy, sewage garbage energy, which may be of great help to us in stuffing our energy shortage.

Fast-breeder Reactors :- Attempts are being made to develop fast-breeder reactor in India into stages, In the first stage, Plutonium--239 would be used as a fuel, and this would be covered with either Uranium -238 or with thorium--232 as a blanket. In the first case, more Plutonium--239 would be bred then consumed, while in the second case, fissionable Uranium--233 would be produced. In the second stage, fissible Uranium--233 would be used as fuel, and thorium--232 as a blanket. This would breed more uranium--233 than burnt. Since we have the largest reserves of thorium--232 in the world, thorium-based fast breeder reactors have a big potential for us. In this regard, it can be mentioned : "The country has at present four research and two power reactors in operation. The research reactors, all at the Bhaba Atomic Research Centre (BARC) are ; APSARA (1 MW), CIRUS (40 MW), Zerlina (zero energy) and Purnima (Zero energy fast reactor). The two power reactors are at Tarapur, Maharastra and Rana Pratap Sagar, Rajasthan, while the two power reactors are under internal security ; Apsara, Zerlina and Purnima operate at very low power levels to be of use for the large scale production of plutonium. This leaves the choice of Cirus. Cirus, built with Canadian assistance, reach criticality on July 10, 1970. The Canadians handed over the operation and maintainace of the reactor to Indians by the

ends of November that year. A notable result of the policy of self-reliance was that Indian Scientists learnt the fabrications of the nuclear-grade natural uranium fuel for Cirus. And the fuel was, in fact, better in quality than those initially supplied by the Canadians.

Before Cirus became fully operational, the decision was taken to build a plant to recover the by-product plutonium from the irradiated fuel rods, and the plant was commissioned by August, 1964. A sophisticated laboratory to analyse the quality of the plutonium recovered was also built" (Science Today, Sept, 1974—Topic : Nuclear Nirmaan)

Fusion Reactors :- Since even nuclear power agencies face the problem of depletion of nuclear fuels sources, scientist have been looking for those sources of energy which may promise a virtually unlimited supply for times to come. One of this controlled reactions [the process in which two nuclei forced to combine to form one] on which work is going on are between deutorium—deutorium and deutorium—tritium (both heavy isotopes of hydrogen). Deutorium is available in oceans in the form of heavy water and may be separated out by electrolysis to an efficiency of 95% to 100% at a relatively low cost. For the fusion reaction to undergo, one needs to continue the combining nuclei for small time (usually a fraction of a second) at sufficiently high temperatures (generally greater than 10^8 k) under very high pressures (greater than 10^{12} atmospheres). Since this is extremely difficult process, attempts are being made to acheive it with the help of powerful laser-beams.

Hydrogen (deutorium and tritium) can be an ideal fuel of the future because of ease in stocking and transporting, safety in

use and its non-polluting quality. On the other hand, when petrol burns in automobiles, carbon-di-oxide is evolved. It pollutes our atmosphere which has become a great problem in the industrial cities. Hydrogen will ordinarily produce water which is not at all harmful. But it is a bit worrying to the ecologists, for the Oxygen will be consumed in large quantities during the formation of water. In fact, hydrogen cannot be used as a source of energy like fossils but as an energy carrier—water being its unlimited source. It is hoped that the researchers would be able to solve various scientific and technical difficulties within a decade or two, and power plants based on LASER FUSION would become operational by the turn of the century.

In the immediate future, our energy requirements can be met simply by increasing the yields and searching for new process. Import of crude oil may be lowered by making full use of our hydro-resources and by increasing our dependence on coal. When the use of coal is enhanced creating posing enormous transportation problems, it is hoped that technological advances would enable us to drive enough power from solar-energy (which has been used in Japan already) and fast breeder reactors and nuclear fusion. And even if the fruit of nuclear power does not become a major source of electric generation, we shall be

able to able to meet it from hydro-electricity for long years. The full control of our big rivers with the main tributaries would cost approximately Rs. 530 crores which our nationalised banks can easily finance. If the work is taken under the full use of Military power and guidance the step will be a bit better. In this respect of course, questions may arise regarding the Know-how of our engineers. Undoubtedly, we have a big stock of qualified engineers as Britain, West Germany or France and they will be able to take the responsibility if the work is first taken experimentally then proceed step by step for direct materialisation. Again we have a great deal of man power also. If all these are parallelly employed, we may be even able to possess more energy in water than the Arabian countries have in oil. Such a step will improve our irrigation and transportation in many-folds. To speak the truth, it is the unimproved and traditional irrigation system which is responsible for not meeting our demands of food while China having less areable lands than we have meets the demand producing two and one-fourth times of ours. Actually, we can meet our minimum demands and build the edifice of a splendid, self-sustaining economy if we all display a little more energy, enterprise and dedication.

• • •

EARTHQUAKES

Pratul Kalita
B. Sc. (II yr.)

ANY vibration set up within the Earth as a result of natural energy being applied to it is known as Earthquake. In a simple way we can say that it is a jerking motion in the rocky shell of the earth's crust. Earthquake evokes a picture of death and devastation, which terrified mankind for thousands of years. Villages are buried by land slides, fissures opened and spout water, rivers and spring go dry. Like this, earthquake change the Geological history of an area. Earthquake brought disaster upon man, both directly and indirectly, i.e., by causing destructive "tidal waves", Land slides, fires broken water mains, and diseases produced by contaminated water supplies.

Great loss of life has accompanied some earthquake. For example, in September 1, 1923, Japanese catastrophe, approximately 140,000 persons were killed and property damage was estimated at 3 billion dollars.

In elongated belts that coincide approximately with the regions in which volcanoes are

or have recently been most active and also with young mountain systems, earthquake tend to be most frequent.

So far we have learned about what is earthquake, but now we are to see how the earthquake is caused. There are many causes for the origin of the earthquakes, The earthquake may cause due to exterior as well as interior causes.

Aristotle believed that due to release of underground air the earth is shaken. Lucretions belived that the collapse of underground caves produced shocks. The present knowledge of the science of earthquake is due to the research of Mallet, Milne, Reid, Imamura, Omori, and others, though there are many things yet to be made clear.

Earthquake may be generated by landslides avalanches in the mountainous regions. But according to Oldham landslides, avalanches collapse of caverns are effects, not causes. Variations of temperature, variation in the weight of atmosphere, variation in the distri-

bution of snow and water dashing of the sea waves against the coast are considered to be minor causes producing slight tremors. These causes are known as surface causes.

During the explosions of volcano the earth tremble locally. This type of earthquake is not generally severe. But, ofcourse some of them may cause disaster locally. The explosion of Krakatoa in Sumatra on 27th August, 1883 is one of the best example of earthquake produced due to volcanic causes.

The main or, so to say most reliable cause of earthquake is the tectonic cause. It is due to the structural disturbance resulting in the relative displacement of the different layers of the earth's crust. The earth's crust is made up of layers of rocks. Due to differential load or stress the rocks are deformed. Rocks are having elasticity. There is a certain limit of elasticity for each rock unit which is known as elastic limit. Some times this elastic limit is exceed by the stress or load above it and a fracture is developed. To

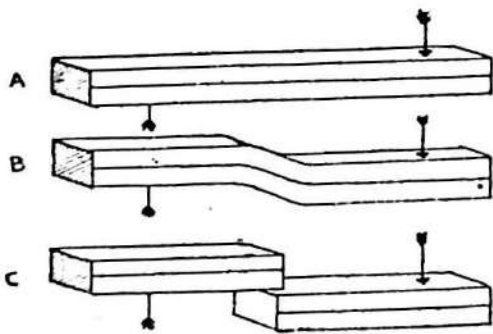

Fig I Elastic rebound theory

reduce the strain the two halves tend to move from each other along the weaker plane and regain their original configuration due to elastic rebound. This is known as elastic rebound theory. which was proposed by H.F. Reid. According to him Stresses on two sides of the fault were accumulating and

produced bending of rocks. When the rock could bear no more strain it breaks with sudden displacement on either sides of the fault. During its displacement it gives a blow to the upper rocks on one side and to the lower rocks on the other side of the fault plane. As a result of this blow the earthquake is produced.

In the past decade, the development of a bold new geological theory seems finally to have clarified the cause of earthquakes

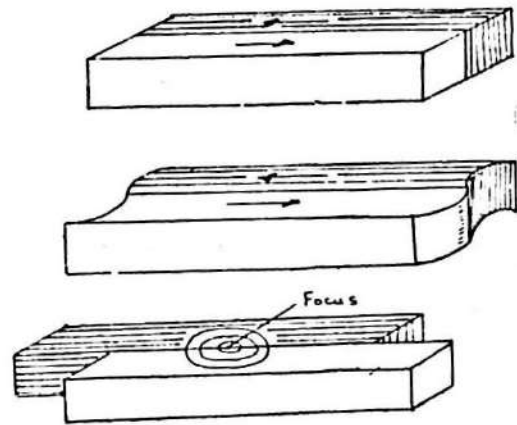

Fig II Plate tectonic

Called plate tectonics, the theory holds that the surface of the earth consists of about a dozen 112-km-thick rock plates. These plates are floating on the earth's semi-molten mantle and propelled by unknown forces. Where they meet, friction sometimes temporarily locks them in place, causing stresses to build up near their edges. Then the rock fractures, allowing the plates to resume their motion. The sudden release of this pent-up energy cause the earthquake. (For example ; in California, two such great plates are sliding past each other along the San Andreas Fault). But earthquakes can also occur well within a plate, possibly because the plate structure has been weak-

ened in those places during periods of ancient volcanism.

There must be an instrument which can be able to record the earthquake waves. This instrument is known as Seismograph. Water can be said to be the primitive seismograph. From the wave direction of water the direction of earthquake wave was determined. Then came the mercury with grooves connected to tubes, from which earthquake would overthrow mercury through the grooves into the tubes and from an observation of this the direction would be determined. In 132 A. D., Chang Heng of China devised a method to record the earthquakes. It consist of a figure of a frog at the centre of a vessel which is again surrounded by eight figures of dragons sitting on spring and each holding a ball in its mouth. During earthquake the nearest dragon throws its ball to the mouth of the frog and thus the direction of the earthquake wave can be determined. After this devise there came pendulums seismographs. It consists of a horizontal pendulum which records the earthquakes by means of a beam of light thrown on a piece of photographic paper by the reflecting mirror attached to the pendulum. The time is measured by dots at the end of each munite.

There are two types of instrument for recording the intensity of the earthquake waves. One is Seismometer, which records local shocks only. The other type, records distant earthquake intensity, is called Seismograph. The main factors in the function of a seismograph are consisting of a rotating drum which is attached firmly to the ground

and shakes during the passage of earthquake waves. The inertia of a heavy weight tends to keep it from moving, and thus a pointer attached to it tends to remain steady. A wavy line is recorded on the slowly

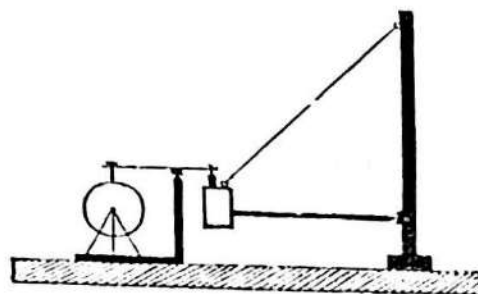

Fig III A model of Seismograph

rotating, vibrating drum. Most seismographs today are kept in darkened rooms. A photographic paper is wound around the drum and a light source is substituted for a pointer. The record left on the paper is called seismogram. The seismograph is usually connected with a clock so that intensity record is correlated with time record.

The seismic shocks, felt by earth's surface may vary widely in their magnitude. While some are very feeble and some are severe. Some may not cause any destruction and on the other hand some may cause severe destruction. So in order to compare the intensities of different earthquake readily we need a scale to measure the intensities. The intensity of an earthquake is defined as the magnitude of vibration, set up on the earth's surface, due to the seismic shock. Based on this an Italian seismologist Rossi and a Geneva professor Forel proposed a scale for the measurment of intensities. It has got ten divisions as shown on the table.

Intensity	Name of the shock	Effects
I	Microseismic	Recorded by delicate instruments only.
II	Extremely Feeble	Recorded by all seismographs. Felt by experienced persons only.
III	Very Feeble	Felt by several persons at rest.
IV	Feeble	Felt by persons in motion. Affects windows and ceilings of houses.
V	Moderate	Felt by every one. Greater disturbances on houses and produces ringing of bells.
VI	Fairly strong	General awakening of persons from sleep and ringing of bells, Clocks stop. Trees oscillate.
VII	Strong	Overthrows movable objects. Causes removal of plasters but no general damage to building. Church bell rings.
VIII	Very strong	Fall of chimneys and cracks in the walls of buildings.
IX	Extremely strong	Partial or complete destruction of buildings.
X	Shock of Extreme Intensity	General destruction of buildings and ground. Produces landslides in mountainous regions.

Next, an Italian seismologist, Mercalli, has given another scale. It has got twelve divisions. The table is given below.

Intensity	Acceleration produced	Name of the Shock	Effects
I	Less than 1 Cm/Sec/Sec	Instrumental	Recorded by seismographs only.
II	Over 1Cm/Sec/Sec	Very Feeble	Perceived only by sensitive persons.
III	Over 2.5Cm/Sec/Sec	Feeble	Perceived by persons at rest.
IV	Over 5Cm/Sec/Sec	Moderate	Perceived by persons in motions.
V	Over 10Cm/Sec/Sec	Fairly strong	Wakes persons. Rings bells.
VI	Over 25Cm/Sec/Sec	Strong	Produces cracks in the walls.
VII	Over 50Cm/Sec/Sec	Very Strong	Slight damage to buildings.
VIII	Over 100Cm/Sec/Sec	Destructive	Throws chimneys.
IX	Over 250Cm/Sec/Sec	Ruinous	Overthrows buildings.
X	Over 500Cm/Sec/Sec	Disastrous	General destruction of buildings.
XI	Over 750Cm/Sec/Sec	Extremely Disastrous	Few buildings are left standing Causes fissures in the ground.
XII	Over 980Cm/Sec/Sec	Catastrophic	Total destruction of buildings and ground, Objects throws up.

In Japan, F. Omori studied the earthquake waves thoroughly and established that the intensity of any seismic shock is proportional to the acceleration imparted to a body set in motion by the incident waves. Based on this criteria Omori put forward a scale of intensity of earthquakes in which the shocks of different intensities were defined and classified in terms of the amount of acceleration generated by the waves. The scale introduced by Omori is more scientific and rational than those described previously. In recent years a magnitude scale has also been proposed, which is supposed to offer an overall picture of the total amount of energy actually released during any earthquake.

Earthquake affecting a vast area do not cause the same destruction everywhere. So with the help of any suitable scale of intensity an earthquake affected area can be divided into many zones. The line of separation of these zones are called isoseismals. These

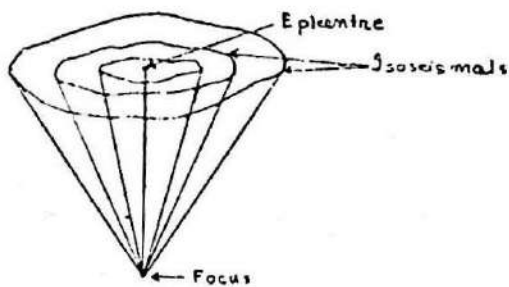

Fig IV

isoseismals generally occur in the form of closed, more or less concentric curves. The source from which the earthquake is generated below the earth's crust is called focus. The point lying vertically above the focus is known as epicentre. It is well known that intensity of earthquake is more at the focus and is reduced gradually in all directions.

Now we have come to know that epicentre is the nearest zone from the focus on the surface of the earth, and therefore earthquake's affect will be greatest in epicentral zone. But one thing is to be noted that the earthquake can not originate at a mere point alone. Disturbance occur over an area and that area is called focus and therefore epicentre also must be an area, not a point. Earthquake originating at a depth of 30 miles or less, below the earth's surface, are commonly described as shallow focus earthquakes. If the focus is situated at a depth of 50 miles to 450 miles, below the earth's surface then it is called a deep focus earthquake.

The energy, released from the focus, is transmitted in all directions in the form of earthquake waves. These waves are of three types. They are (1) Primary wave (2) Secondary wave & (3) Surface wave. Now we are to see that what are the nature of these waves. The Primary wave is also know as Push wave or, Longitudinal wave or; compressional wave or P-wave, Primary waves are similar in character to that of Sound waves. The movement of Primary wave is to and fro in the lines

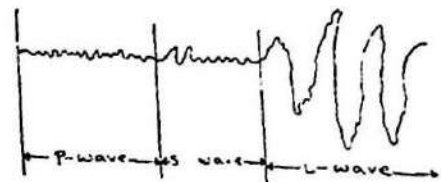

Fig V :-

Waves recorded in Seismogram

of propagation. They are the fastest in velocity and cause preliminary tremors on the surface. These waves can pass through both solid and liquid medium but Secondary wave can not pass through liquid. Light waves and